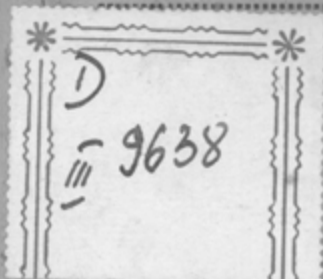

7444
I. CONCIATU

TIMIȘOARA

O SCURTĂ MONOGRAFIE

CU DEOSEBITĂ CONSIDERARE ASUPRA
COMERȚULUI ȘI INDUSTRIEI

BIBLIOTECA CENTRALĂ
A REGIUNII BANAT

.....
TIPĂRIT ÎN TIPOGRAFIA HUNIADI TIMIȘOARA
16305

91 (498.44) (m. r. m.)
of 89 m.c.

DM 9638

Introdúcere.

Sunt câți-va ani de când chestiunea Banatului agită atât lumea românească, cât și statele învecinate nouă, fără ca această chestiune să fi primit nici până astăzi soluțiunea definitivă la conferința de pace din Paris.

Nimeni nu se îndoește astăzi, că Banatul nu ar fi devenit „un măr de ceartă“ la masa verde, dacă cel puțin publicul mare românesc ar fi cunoscut din vreme și îndeajuns această provincie. Despre Banat s'a vorbit în totdeauna foarte puțin și confuz.

Regimul unguresc, pentru a șterge ori-ce urmă de autonomie a Ardealului, evita în mod sistematic pronunțarea numelui provinciilor, ca prin aceasta să obișnuiască atât populația, cât și lumea din afară să privească Ungaria ca un stat cu caracter unitar. Numai tradiția a mai păstrat numirea Ardealului, din care Banatul n'a făcut nici odată parte. Timp îndelungat și poate și astăzi încă, mulți dintre frații noștri din vechiul Regat, când vorbesc ori scriu de Ardeal, fac confuzie și înțeleg sub această denumire și Banatul.

Dacă din punct de vedere etnic, istoric și strategic s'a dovedit de cei competenți caracterul românesc și unitar al acestei provincii, cu atât mai mult din punct de vedere economic se poate susține, că Banatul este un întreg, aparte și indisolubil. Ce este Banatul?

Banatul este aceea provincia românească, care se mărginește la nord cu Mureșul, la vest cu Tisa, la sud cu Dunărea și la răsărit cu Ardealul (județul Hunedoara.)

Din punct de vedere administrativ, el se împarte în județele:

Caraș-Severin cu capitala Lugoj

Timiş

Torontal

99

22

Timișoara

Becicherecul-Mare

302456.

Suprafața Banatului e de 28.523 km. p. și are o populațiune de 1,582.133 locuitori, dintre cari majoritatea o formează românii, cam 47·4%.

Pe când partea de răsărit e muntoasă, bogată în păduri seculare, căderi de apă, fer, oțel, cărbune, asbest și alte minereuri, pe șesul Banatului, înzestrat cu canaluri de irigație, se produc în abondanță cereale (renumitul grâu de Banat, care cântărește 81—82 Kgr. per hectolitru) până și încercări de cultură de orez găsim în unele regiuni.

Cele trei județe, cari compun Banatul, sunt atât de strâns legate între ele economicește, încât încă înainte de eruperea războiului, erau avizate unele la altele.

Se știe în general, că trebuințele, necesitățile se acoperă de acolo, de unde bunurile se pot procura mai repede și mai ieftin. Pe această lege se bazează activitatea comercială și aceasta este criteriul așezării stabilimentelor industriale. De și dezvoltarea tehnică a căilor de comunicație a mărit simțitor posibilitatea aprovizionării, totuși nemijlocita apropiere a articolelor de prima necesitate, a materiilor prime, a mărfurilor, nu numai că asigură acoperirea trebuințelor primordiale, dar influențează în mod hotărâtor asupra cursului pieții. Nevoile publice se acoperă din agricultură, prin comerț și industrie. Dacă judecăm structura Banatului după cele trei ramuri de producțiune, ușor putem vedea, că cele trei județe se întregesc complet și reciproc între ele, formând un corp întreg, al cărui cap e metropola Banatului, orașul Timișoara. Dezvoltarea rapidă a comerțului, manufacturei și industriei mari timișorene se datorește mai mult legăturii strânse a acestei provincii. Înflorirea orașului Timișoara — într'un chip am putea zice american — a avut o înrâurire binefăcătoare asupra ținuturilor ce îl înprejmuiau și alimentau, cari și ele la rândul lor tot în urma acelor legături, au beneficiat de avantajii economice și culturale.

Deși populația în majoritatea ei în toate trei județele se ocupă cu agricultura, găsim totuși deosebiri mari cu privire la ramii de cultură, cari sunt în dependență de împrejurări topografice, iar pe de altă parte găsim diferențe în producțiune cantitativ, în raport cu populația.

Până când județul Timiș cu o populație de 400.000 locuitori a avut în 1912 o producție agricolă de 23.000 tone de grâu, 35.000 tone de porumb, 3000 tone de ovăz, 1300 tone orz, 3620 tone cartofi, până când producția agricolă în același an în județul Torontal cu o populație de 594.000 locuitori era de 49.450 tone grâu, 61.500 tone porumb, 7080 tone cartofi, 4570 ovăz și 2720 tone orz, în același an județul Caraș-Severin cu o populație de 466.000 locuitori, a avut numai 7500 tone grâu, 11.540 tone porumb, 2000 cartofi, 1300 tone ovăz și 210 tone orz. Adeacă pe când producțiunea județelor Timiș și Torontal prisosește considerabil trebuințele locale, județul Caraș-Severin e avizat la import. În afară de aceea județului Caraș-Severin îi lipsește cu desăvârșire cultura de sfeclă și tutun, precum și a viței de vie, cari în celelalte două județe represintă cam 10—15% din producțiune. Față de aceasta însă se ridică județul Caraș-Severin cu cultivarea pomilor și cu deosebire producțiunea de prune, care în cele două județe e cu mult mai neînsemnată.

Cât privește creșterea vitelor, aceasta era situația în 1911:

	Vite cornute	Cai	Porci	Oi
Județul Caraș-Severin	172.000	40.000	143.000	533.000
„ Timiș	130.000	104.000	198.000	245.000
„ Torontal	181.000	172.000	306.000	406.000

Cel mai mare târg de vite e cel din Timișoara, care dealtfel și în Ungaria ocupa primul loc.

Dacă în ce privește unele produse agricole, județul Caraș-Severin e avizat la import din celelalte două județe, în schimb pe terenul silvic și minier Caraș-Severinul acoperă cu prisosință nevoile celor două județe. Lemnele de foc, precum și lemnele necesare industriei pentru prelucrare, le furnizează Caraș-Severinul, fără de care părțile apusene ale Banatului într'adevăr ar avea să se lupte cu mari greutăți. Referitor la aceasta e de remarcat, că între proprietarii pădurilor din județul Caraș-Severin sunt multe firme din Timiș și Torontal. Relevând aceasta, am voit să arăt legătura comercială, care din timpuri vechi există între regiunile bănățene, indiferent de județe. Și această legătură nu se referă numai la comerțul de lemne, ori cherestea și nu se manifestă numai pe terenul comerțului cu lână, piei brute, vite etc., ci se estinde asupra tuturilor ramurilor de comerț, atingând vital interesele comerțului mare timișorean. Tot astfel stăm și cu legăturile financiare, cari leagă atât de strâns diferitele institute financiare și stabilimente industriale între ele.

Industria bănățeană, care s'a dezvoltat atât de repede se datorește în bună parte materiilor prime cu cari ea a fost aprovizionată în abondanță, precum și materialului de construcție de lemn, fer și oțel, pe cari le-a furnizat Caraș-Severinul. Fără bogățiile naturale și industria Caraș-Severinului și a Timișului, Torontalul va da îndărăt, iar orașul Timișoara lipsit de o bună parte a pieții sale de desfacere, rămâne, ca un vultur cu o aripă tăiată.

Imprejmuit de trei râuri navigabile, dintre cari Dunărea îi deschide larg drumul exportului și importului prin Marea Neagră, Banatul ciuntit nu ar însemna altceva, decât sufocarea comerțului și industriei, cari își luaseră un avânt atât de uimitor în anii din urmă.

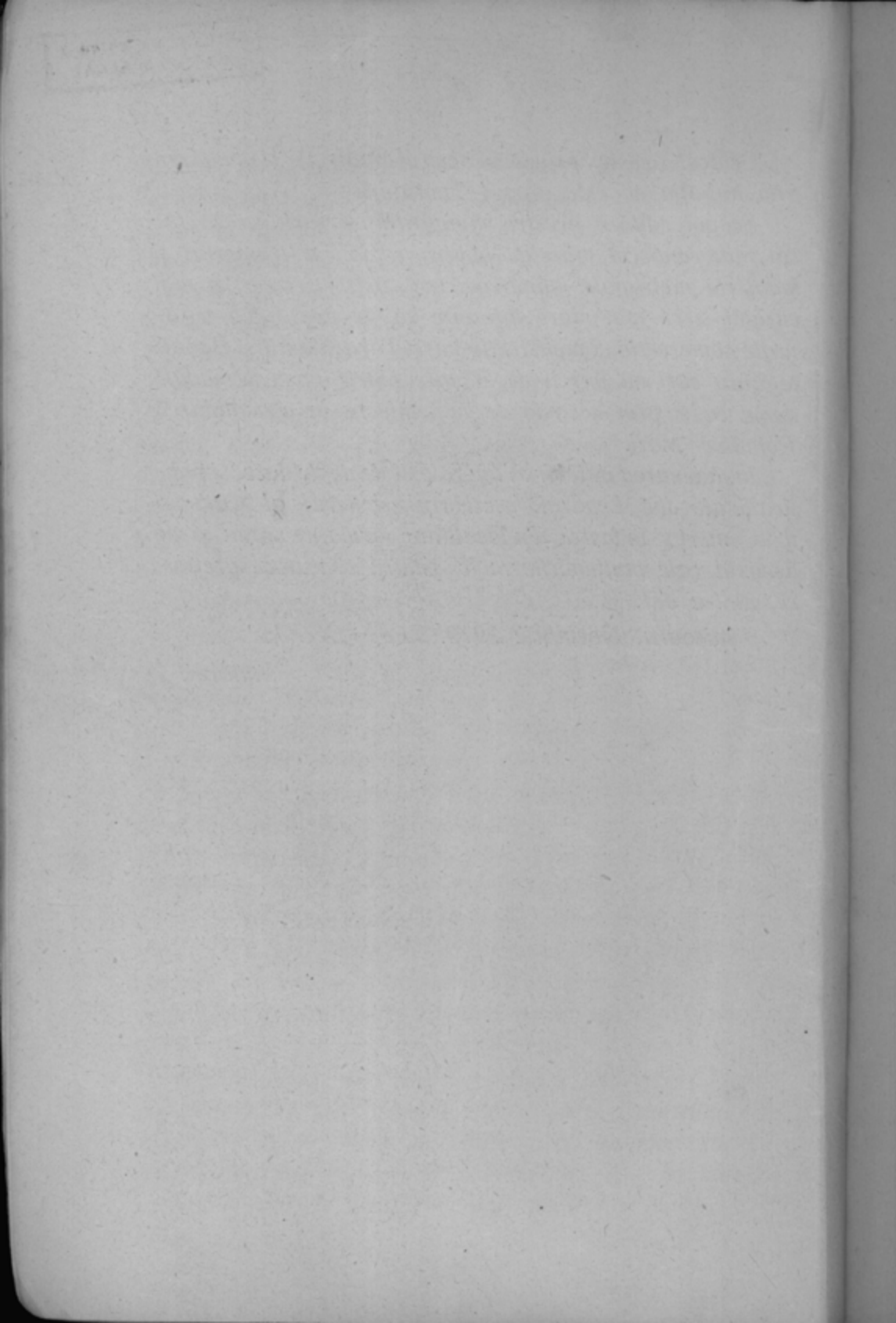
Centrul acestei provincii binecuvântate de Dumnezeu prin bogăția ei, este orașul Timișoara.

Scopul editării acestei monografii a fost, ca să fac cât mai cunoscut marelui public românesc comerțul și industria metropolei bănățene, ca astfel cu o zi mai curând și cu mai mare înlesnire să se poată lua legăturile comerciale și industriale între Țara Mamă și Banat, legături cari nu pot fi decât spre binele obștesc, nădăjduind că și prin aceasta se va conlucra la consolidarea României-Mari.

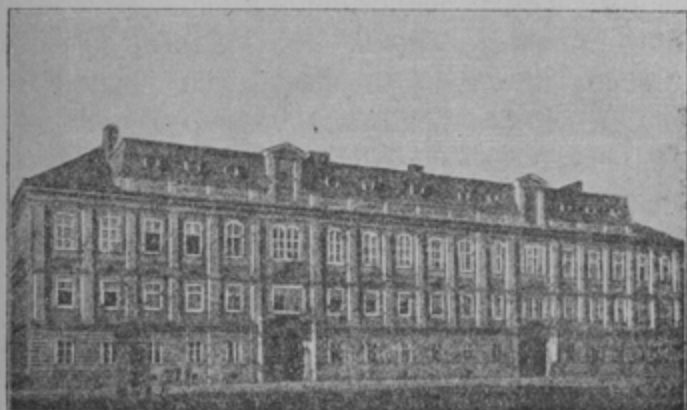
În adunarea datelor m'am folosit de unele date, și publicații ale dlui Lendvai, secretarul general al Camerei de Comerț și Industrie din localitate căruia îi exprim și pe această cale mulțumirile mele pentru concursul prețios, ce mi l-a dat.

Timișoara, Noembrie 1919.

Autorul.

TIMIȘOARA

Edificiul Prefecturii

Orașul Timișoara fiind legat printr'o mulțime de interese economice, culturale și administrative, de cele 3 județe, formează în mod natural metropola Bănătului. Publicul mare românesc nu cunoaște îndeajuns acest oraș, deși însemnătatea lui e demnă de o mai mare atențiune. Majoritatea publicului știe doar atât, că Timișoara are industrie și comerț dezvoltat și că se află undeva pe linia București-Vârciorova-Paris.

Chiar între cei chemați sunt puțini, cari cunosc în ce anume să ascunde importanța adevărată a Timișorii, până unde să estinde sfera ei culturală, dezvoltarea ei economică, pe terenul industrial și comercial în ce direcție anume s'a manifestat mai mult și în fine, ce predestinație are acest oraș în urma situației sale geografice? Cum am spus și în prefață, scopul acestei publicații nu este atât științific,

căci în cazul acesta ar trebui să mă estind prea mult, ci mai curând o icoană fidelă a oraşului Timişoara sub raport industrial şi comercial, urmărind prin aceasta popularizarea printre români a întreprinderilor locale cari să desvoltă de pe o zi pe alta, în chip european sub ochii noştri.

Editarea acestei publicaţiuni s'a simţit necesară mai ales prin aranjarea târgului de mostre de mărfuri, de către Camera de comerţ şi industria din Timişoara. Prin aceasta idee norocoasă, Camera voeşte să probeze lumii româneşti pregătirea industrială a oraşului, precum şi puterea lui productivă. În general despre industria şi comerţul bănăţean s'a scris foarte puţin în limba română.

Publicaţiunea de faţă vine să înlănească acest gol, şi să estinde numai atât asupra industriei, comerţului, creditului şi comunicaţiilor, cât ar trebui să ştie despre Timişoara fiecare român cu o doză oarecare de cultură.

Pentru practica comerţului, va fi fără îndoială de un interes deosebit publicarea firmelor, cu adresele respective, mai ales că comercianţii şi industriaşii din vechiul Regat, în detrimentul legăturii economice cât mai strânse care ar trebui să existe între Banat şi vechiul Regat, nu ştiau până aci, unde să se adreseze în transacţiunile lor comerciale. Adresele publicate aci să referă cu deosebire la firmele mai mari.

*

Oraşul Timişoara după unii istorici, ar fi identic cu colonia Zambara înfiinţată de Romani. Încă în vechime acest oraş a jucat un rol important, iară în evul mediu timp de 9 ani a fost reşedinţă regală. Mai există şi astăzi încă ruinele cetăţii, precum şi castelul lui Ioan Huniadi. În 1552 turcii au ocupat oraşul, stăpânindu-l timp de 164 ani. În timpul acesta oraşul Timişoara şi-a pierdut cu desăvârşire importanţa din trecut. După eliberarea lui de sub turci, Viena a prefăcut Timişoara în capitală a

Bănatului, încredințând guvernarea acestei provincii generalului Mercy. Sub regimul austriac, în timp relativ destul de scurt, orașul Timișoara renaște, punându-se bază industriei mari, asigurându-i astfel dezvoltarea în viitor. Această dezvoltare crește din an în an.

Orașul Timișoara propriu zis să compune din 5 orașe (suburbii). Distanțele mari între singuratecele suburbii dispar, treptat cu construcțiile, cari se fac an de an, micșorând prin aceasta aleele și parcurile, cari leagă aceste suburbii între ele. Timișoara e foarte mândră pe cele 5 grădini publice, pentru a căror întreținere primăria a cheltuit încă înainte de război sume considerabile.

Dintre cele 5 suburbii, cel mai însemnat e Cetatea care după situația sa formează centrul Timișorii. Aci sunt oficiile, judecătoriile, cele mai multe institute culturale, oficiul poștal central, Camera de comerț și industrie, chiagul comerțului, institutele financiare, hotelurile. Cu un cuvânt aci să desfășoare partea cea mai mare a activității acestui oraș. De altfel Cetatea e cea mai frumoasă parte a orașului Timișoara. Cu străzile sale bine pavate și asfaltate, cu magazinele, cafenelele și restaurantele sale frumoase având și un public select, face impresia unui oraș mondial. Celelalte cartiere imrejuesc Cetatea în formă de semicerc. Dintre ele cel mai vechi și cel mai mare este cartierul *Fabricelor*, care își poartă numirea încă din secolul al XVIII. căci acolo erau pe atunci cele mai multe fabrici. Celelalte 3 suburbii să numesc : *Iosefin*, *Elisabetin* și *Francisc*.

Populațiunea.

Populația orașului Timișoara arată următoarea creștere în decursul anilor din urmă:

In anul 1851		20.560
" " 1869		32.223
" " 1880		33.694
" " 1890		39.884
" " 1900		49.624
" " 1910		72.555

După statistica făcută în anul trecut, orașul Timișoara avea 73.985 locuitori.

Populație stabilă		71.627
Flotantă		2.358
In total cetățeni		73.985

Dintre cei stabili după sex sunt:

bărbați		32.886 = 44.4 %
femei		41.099 = 55.6 %

După naționalitate populația orașului să împarte conform statisticei din 1910, făcută sub regimul maghiar:

Germani		30.064 = 43.9 %
Unguri		27.740 = 40.5 %
Români		6.657 = 9.7 %
Sârbi		2.827 = 4.1 %
Ovrei		4.449 = 6.1 %
Alți		818
		72.555

După statistica din 1918 făcută sub comisarul Roth ar urma ca populația germană a orașului să se fi maghiarizat și adecă aproape 1/3 din ea. Să poate susține că mai bine de o treime din populație își declara naționalitatea după împrejurările politice.

După confesiune avem în 1910:

romano catolici	46.601
gr. catolici	684
reformați	3.281
evanghelici	1.442
ortodoxi	9.704
unitari	78
izraeliți	6.647
alte confesiuni	34

Dela 1895 până la 1916 au fost 32.142 de nașteri

" " " " " " " " 32.161 morți

" " " " " " " " 11.361 căsătorii

De observat, că dela anul 1913 încoaci numărul nașterilor este mai mic față de mortalitate.

Starea sanitară a orașului ca și pe alocurea lasă de dorit, știut fiind în general, negligența, ce a arătat-o statul ungar față de serviciul sanitar.

Peste tot să constată lipsa medicamentelor.

În oraș avem următoarele spitale:

Spitalul orășănesc cu 350 de paturi

Spitalul de copii cu 50 " "

Maternitatea școală de moașe cu . . . 60 " "

Spitalul Garnizoanei.

În urma războiului s'au sporit boalele venerice și mentale. În totul sunt circa 120 de medici în oraș.

Produțiunea agricolă.

S'ar putea crede, că *agricultura* ocupă loc de frunte în Timișoara datorită faptului, că acest oraș e așezat pe șes. Cu totul alta este situația. Timișoara abea are loc pentru agricultură. Atât agricultura, cât și cultura vitelor nu are vre-o importanță deosebită. Un ram care s'a dezvoltat peste măsură de tare, este *grădinaritul*, pe care populația l'a înbrătoșat

cu toată căldura și jertfa ce o necesită și care, într'alte părți nu se cultivă deloc, sau într'un fel de tot primitiv. O deosebită atențiune s'a dat culturii pomilor fructiferi, brazilor și altor copaci exotici. Teritoriul ce-l ocupă cultura acestora e de aproximativ 300 jughere cataștrale. Ani de — aiându-l s'au studiat și s'au făcut diferite experimente cu altoirea și selecționarea acelor specii de pomii, sau capaci sălbatci, cari corăspund mai bine referințelor locale și climatice.

Horticultura și Arboricultura s'au ridicat la un grad înalt sub îngrijirea școlii din Timișoara. Cumpărătorii primesc peste tot cu mare căldura produsele crescute în pământul gras și argilos al Timișorii. Mlădițele, răsadurile, altoii și semințele să cultivă și îngrijesc în mod deosebit de cătră cunoscători, de oameni de specialitate și nu se pune în comerț decât cele mai bune calități. Cultura trandafirilor e o adevărată minune a orașului.¹ Ea decurge după cele mai mari experiențe. Cu privire la exportul trandafirilor nobilitați nu numai că Timișoara să întrece cu cele mai bune produse din străinătate, ci de multe-ori din multe puncte de vedere, întrece produsele străine. Grădinăritul timișorean, cultivă începând dela trandafirul sălbatec și până la cel de rasă nobilă, tot soiul de trandafiri. Mai de mult, plantele sălbatice, necesare nobilitării să aduceau din străinătate. De zece ani însă, importul plantelor din străinătate a scăzut într'atât, că în circulație nu ajung, decât produse timișorene. I tre flori merită amintire crisantema, care să cultivă pe o scară întinsă în culori și varietăți multe. Aceeași desvoltare o au și diferitele flori de glastră. Timișoara e unul dintre centrele cele mai însemnate cu privire la grădinărit, la al cărui desvoltare a ajutat înclinarea populației, cât și bunele îndemnuri cu vorba, scrisul și fapta.

E recunoscut că anual vin din diferite părți o sumedenie de oameni de specialitate, grădinari particulari,

profesori etc., ca să viziteze terenurile cu grădini ale oraşului Timişoara. Din plantaţiunile timişorene să exportau an de an, în valoare de mai multe milioane, precum şi cantităţi mari de seminţe, în toate ţările Europii.

Despre *creşterea vitelor* în Timişoara nu se prea poate vorbi. Dacă se poate aminti cel mult de îngrăşăturile de vite, de pe lângă fabricile de alcool, cari sunt ocupaţiunea laterală a acestora. Vitele îngrăşate cu lăturele fabricelor, să vindeau cu deosebire la Budapesta, Viena şi Germania. Tot pentru export să îngrăşau în mare cantitate găşte, raţe, găini şi mai ales pui, pe cari îi exportau în Austria şi Germania.

Comerţul.

Comerţul oraşului Timişoara s'a dezvoltat cu deosebire după eliberarea oraşului de sub turci, când oraşul a devenit un centru, atât pentru armata austriacă, cât şi pentru viaţa politică-administrativă bănăţeană.

Între negustorii stabiliţi aci, atât din orient cât şi occident, mulţi aveau legături comerciale cu stăinătatea. Încă în anul 1720 să înfiinţază „Societatea Orientală”, care lucra mai ales cu Turcia, iară mai târziu Societatea comercială Timişoreană, care să ocupa, cu deosebire cu exportul produselor indigene. Între negustori erau şi mulţi greci.

Spre finea secului la XVIII-lea atât grecii, cât şi turcii numai aşa puteau să practice comerţ în Bănat, dacă să aşezau cu familiile aci, dacă depuneau jurământul de fidelitate şi deveneau cetăţeni austrieci.

Despre negoţul vechi al oraşului Timişoara, să găsim date foarte interesante şi amănunţite în monografia lui Preyer, fost primar al Timişorii. După aceste date în

1840 erau în Timișoara în totul 80 negustori, cari aveau 93 de magazine, al căror veriment era următorul:

		florini ă	florini
3.000.000	măsurători grâu	2—	6,000.000
600.000	" orz	1'30	780.000
300.000	" porumb	1—	300.000
100.000	" săcară	1—	100.000
500.000	" ovăs	0'48	240.000
200.000	" rapiță	2—	400.000
50.000	acoave țuică	7—	350.000
300.000	" vin	2'30	690.000
22.000	măji metrice sare	6'30	143.000
6.000	" " zdrențe	5—	130.000
9.000	" " miere	16—	144.000
600	" " ceară	70—	42.000
2.000	" " ulei de rapiță	12—	24.000
500	" ulei de in	16—	8.000
3.000	" substanțe chimice	9—	27.000
8.000	" lână	32—	256.000
1.000	măji metrice păr de lână	50—	50.000
60	" mătasă	1000—	60.000
6.000	" tutun	7—	42.000
15.000	" său	18—	270.000
2.000	" unsori de hamuri	7—	14.000
10.000	" zarzavaturi	4—	40.000
12.000	" gogoși de stejar	6—	72.000
3.000	" slănina	12—	36.000
6.000	" untură	10—	60.000
Comerțul de vite			2,000.000
"	cu pei brute		300.000
"	cu vinuri		500.000
"	" făină		500.000
"	" coloniale și delicatese		1,000.000
"	" pânzeturi		800.000
"	" mărfuri ardelenesti		600.000
"	" lemne		200.000
"	" ferărie		1,000.000
"	" sticlării și vase		120.000
Transport . .			17,298.000

	florini
Transport	17,298.000
Comerțul de bijuterii de aur și argint	400.000
" " virimentul atins de lucrători manuali	1,500.000
" " export și transport	600.000
" " mărfuri de pielărie	2,000.000
" " mărfuri mixte	200.000
" " pene	200.000
" " câneapă și în	40.000

Întregul viriment de mărfuri al Timișoarei pe timpul

acela făcea florini 22,238.000

Astăzi Timișoara are în total 1933 magazine cari se împart astfel:

Grupa I.

Comerțul agricol cu animale și produse animalice:

Negustori de cai	2	
" " vite cornute	4	
" " porci	6	
" " oi	2	
" " paseri	13	
" " pește și raci	1	
" " făină	39	
" " grâu	12	
" " legume	34	
" " zarzavaturi	15	
" " miere și struguri	10	
" " flori	9	
" " vată și bumbac	1	
" " piei brute	8	
" " pene și zdrențe	4	
" " diverse produse animalice	2	162

Grupa II.

Negustorii cari se ocupă cu lemne, cărbuni și alte produse miniere:

Negustori de lemne	48	
" " cărbuni	19	
" " argiloase, nisip și var	18	85

Grupa III.

Negustori cari se ocupă cu articole de fer, oțel, mașini, unelte casnice și diferite instrumente de artă și muzică:

Negustori cari se ocupă cu ferărie	25	
" cu alte articole de oțel	6	
" de mașini agricole	13	
" de mașini de cusut și biciclete	12	
" de mărfuri pentru gospodăria casnică și bucătărie	7	
" de articole mixte și de artă	12	
" cu articole optice	16	91

Grupa IV.

Comerțul cu articole de lut și fabricate de ale industriei

de sticlă, de cărămidă și țiglă	1	
" cu articole de lut și de sticlă	13	14

Grupa V.

Comerțul cu articole de lemn, de lemn prelucrat, de cauciuc, mode, papiterii.

Comercianți de mobile	15	
" " piei	17	
" " arte decorative	65	
" " papiterii	45	142

Grupa VI.

Comerțul cu articole torturi țesute și alte articole de îmbrăcăminte:

Comerțul cu frânghii	7	
" " articole de manufactură	191	
" " " de galanterie	94	
" " " stofe	3	
" " ghetete	14	
" " haine	42	
" " zdrențe	3	355

Grupa VII.

Comerțul cu articole de hrană și delicatese:

Comerțul cu fructe sudice și zaharicale	19	
„ de coloniale	62	
„ „ băcănie	283	
„ cu ouă, lapte și unt	9	
„ „ vânat	1	
„ „ măcelărie și cârnățarie	11	
„ „ articole de hrană	100	
„ de tutun și sare	21	
„ „ vinuri	13	
„ „ bere	13	
„ „ alcool, oțet și licheururi	20	
„ „ ape minerale	4	556

Grupa VIII.

Comerțul cu medicamente și articole chimice:

Comerțul cu lumânări și săpunuri	4	
„ „ petrol și produse petrolifere	1	
„ „ alte articole chimice și medicinale	22	27

Grupa IX.

Comerțul de cărți și obiecte de artă:

Comerțul de cărți și articole muzicale	31	
„ cu obiecte de artă și anticare	4	35

Grupa X.

Comerțul cu articole mixte	127	
Arendași de monopoluri	2	
Achizitori de servitori	3	
Agenții de publicitate	1	133

Grupa XVII.

Expeditori	13	
Alte ramuri comerciale	12	
Comercianți fără determinarea comerțului	20	
Agenții și comisionari	197	242

Grupa XVIII.

Institute financiare de credit și asigurare:

Case de economii și bănci	34	
Bancheri	1	
Munte de pietate	3	
Loterii	3	41

Grupa XIX.

Deposite de mărfuri	1	1
Numărul total al comercianților din Timișoara este		1933

Comerțul Timișoarei se împarte în 70 de ramuri, ceea ce vrea să zică că comerțul acestui oraș aprovizionează consumația în mod considerabil și cât se poate de variat. Orașul are mulți engroșiști al căror cerc de cumpărători a trecut de mult peste frontierele Bănătului; aceste magazine țineau în permanență voiajori, cari înainte vreme cutreierau toată Ungaria. Rolul comercial al Timișorei în Banat este dominant. Puterea lui de atracțiune să estinde nu numai asupra înprejurimilor ei, ci și asupra regiunilor mai îndepărtate, al căror public cu gust mai rafinat cercetează adese-ori acest oraș. Aceasta să referă mai ales la comerțul de detalie. Dacă privim magazinele mai mari de mode bijuterii, porcelanuri, papiterii etc. aranjate cu atâta gust, mărfurile alese, ne vine a crede că ne găsim într'o capitală.

În cele ce urmează vom căuta să dăm caracteristica unor ramuri comerciale. Comerțul cu produse agricole fiind centralizat în Ungaria, anumite centre cum este de exemplu Timișoara, au putut să se desvolte independent de alte regiuni. Importanța Timișorei sub raportul mijloacilor afacerilor de cereale a scăzut mult, mai ales de când firmele mari au agenți și încredințați la sate. Cu toate acestea, comerțul de cereale este cât se poate de important în orașul Timișoara, datorită situației sale geografice norocoase, precum și legăturilor excelente de comunicație.

Grâul bănăţean e de calitate mijlocie, iar pe alocurea de calitate cu totul superioară. Mai înainte prisosurile se îndrumau spre Budapesta şi Austria. În anul din urmă când alimentele lipsiau peste tot, să ştie numărul nesfârşit de vagoane cu grâu, cari erau îndrumate spre regiunile muntoase ale Ardealului. Recolta de grâu din anul acesta în Banat e de circa 30.000 de vagoane. Săcara se produce mai puţin şi se trimitea cu deosebire în Austria. *Orzul* din Banat e de o calitate foarte bună şi să cultivă cu o îngrijire deosebită. E întrebuinţat cu deosebire la fabricarea berei de către fabricile de bere din Banat. *Porumbul* deşi să produce în cantitate mare, ajunge puţin pentru export, fiind întrebuinţat în bună parte ca mijloc de nutreământ în judeţul Caraş-Severin, mai departe ca mijloc de îngrăşământ şi la fabricarea alcoolului. În timpul din urmă să cultivă o specie de porumb mai puţin apăsătoare, aşa numitul „putyi“, care să valorizează cu deosebire în Italia.

În comerţul produselor uleioase, cel mai însemnat e comerţul cu rapiţă. *Rapiţa* se produce în cantitate mare pe deoparte, iar pe de altă parte cea străină conţine ulei mult, aşa că e preferată şi mai bine plătită faţă de rapiţa indigenă din Austria şi Ungaria. *Inul* e de asemenea de calitate bună şi de aceia cât se poate de căutat cu deosebire de către fabricile austriace. Între semirţe cele mai însemnate sunt *trifoiul* şi *lucerna*, din cari Timişoara livrează tuturor ţărilor europene şi în deosebi Sârbiei. Producţiunea cânepei de asemenea este foarte importantă în urma dezvoltării industriei de ţesut. Fiind de o calitate foarte bună cânepa produsă din sămirţe italieneşti, comerţul cu această cânepă a devenit foarte activ.

Comerţul de vite din Timişoara a devenit încă din secolul XVIII. renumit şi acest renume şi l'a păstrat până astăzi. Puţin a pierdut din însemnătatea de odinioară târ-

gul de cai. Aproape toate statele balcanice să aprovizionau cu cai pe seama armatei prin mijlocirea Timișorii. În timpul din urmă România și Turcia să prevăd încă cu cai de lux din Timișoara.

Înainte de război negustorii de vite din Timișoara întraseră în legături cu Germania și Franța. Târgul de vite din Timișoara întrecea toate târgurile de vite din Ungaria. Un ram foarte însemnat al mișcării economice din orașului Timișoara, e comerțul cu lemne, care să ocupă mai ales cu lemne de construcție, unelte de lemn și lemne de foc. Aproape întregul produs de lemn din județul Caraș-Severin să valorizează prin mijlocirea comerțului timișorean, mai ales în ce privește lemnurile de foc și uneltele de lemn. Exportul de lemn este destul de însemnat. Mai ales uneltele de lemn și traverse de linii ferate, precum și alte obiecte din stejar și fag se exportează în Germania, Austria și Orient. Uneltele de lemn să exportau chiar și în alte țări în afară de Europa. Materialul prim, necesar acestor unelte îl dădeau pădurile din Croația și Slavonia, România și Sârbia, pecând fabricatele din ele să exportau prin portul Fiume în Anglia, Franța, Spania, Olanda și Belgia, iar în cantități mai mici prin Orșova și Galați pe piețele orientului și mai ales în porturile egiptene. În comerțul cu lemne, în ce privește exportul, Timișoara a înregistrat succese frumoase.

Comerțul cu vinurile în scădere, lucrul de altfel, care nu s'a observat numai aici.

Înainte vreme Timișoara lua parte însemnată la exporturi de vinuri. Astăzi negoțul cu vinuri al orașului să estinde numai asupra împrejurimilor, deși în urma poziției sale, orașul Timișoara a jucat rolul de intermediar al producătorilor mari de vinuri bănățene. Regiunile viticole să grupează în jurul Timișorii în tocmai ca în jurul unui

centru, astfel sunt podgoriile Torontalului, Aradului, Bisericeii Albe și Vârșefului. Comerțul nu s-a putut centraliza, întrucât comerciantul austriac să adresa direct producătorului.

O dezvoltare cu atât mai însemnată a luat comerțul cu rachii și țuică, fabricate cu deosebire din prune, cu atât mai mult, cu cât Timișoara este un centru natural al livezilor. Astăzi comercianții de țuică din Timișoara sunt atât de specializați în preparatele de *rachiu și țuică*, încât pun în circulație cu succes preparatele lor speciale. În timpul din urmă s'a încercat centralizarea fructelor și fabricația țuicei pe regiuni. Consecința a fost, că s'a putut produce o cantitate mai mare și o calitate superioară. Fabricația însă că și pe alocurea în regiunile muntoase fiind mijlocul de existență al păturei de jos, odată cu revoluția, era natural să ajungă din nou în mâinile țăranilor. Timișoara plasă anual circa 50.000 hectolitri țuică și anume 60 % în Țiuturile Ungariei, 30 % în Austria, 10 % în Rusia și Italia. Î nflorirea comerțului cu țuică a adus după sine dezvoltarea fabricației de alcool și a industriei de butoaie și căzi. Important ram al comerțului timișorean e și negoțul cu untura, slănina și peile brute. Deasemenea merită amintire comerțul de coloniale și de băcănie.

În fine e destul de însemnat comerțul cu mașini, cărbuni și de sticlării.

Comerțul orașului Timișoara deși în urma împrejurărilor politice nefavorabile din cursul războiului, a fost pus la încercare, trecând prin împrejurări critice, totuși printr'o muncă încordată și o perseverență, a știut să învingă toate obstacolele, rămânând în aceeași stare sănătoasă, ca și înainte de război. Ba cei mai mult, permițându-și ici-colo hazardul, atunci când chestiunea Bănățului devenisă mai critică, a știut să se dezvolte în mod uimitor, ajungând într'un timp furnizorul și intermediarul atât pentru Serbia, cât și pentru Ardeal.

Caracteristic, că războiul pe lângă toate consecințele lui rele, n'a putut distruge anumite reguli și tradiții în viața comercială de aci. Spre deosebire de alte centre comerciale din orient, negustorul din Timișoara înțelege încă să lucreze cu un beneficiu de 10%. Iată motivul, pentru care în Timișoara nu se poate vorbi de o speculă deșantă, ca în alte părți. Și dacă ici-colo ne izbir de scumpetea unor articole, aceasta să datorăm valutei scăzute a coroanei, diverselor restricțiuni în ce privește traficul de mărfuri interne și externe, precum și scumpetei brațelor de muncă.

Trist însă, că pe terenul comercial românii nu au putut și nu au știut să se valideze.

Din întregul comerț timișorean, românii nu dețin nici $\frac{1}{2}\%$.

Pentru constituirea unei oglinzi a pieței locale, iată cari erau prețurile unor articoli în luna Octomvrie:

<i>Părechea de boi ușori</i> . . .	Cor.	16—20.000
" " " <i>grei</i> . . .	"	25—30.000
" " " <i>cai mijlocii</i> . . .	"	10—12.000
<i>Vită de tăiat per kgr. în viață</i> . . .	"	8—9
<i>Porc</i> " " " " " " . . .	"	22—23
<i>Carne de vită</i> " " . . .	"	16—20
" " <i>porc</i> " " . . .	"	18—22
<i>Slănină</i> " " . . .	"	34
<i>Untură</i> " " . . .	"	36
<i>Grâu</i> 100 kgr. . . .	"	120
<i>Făină 00</i> 1 " . . .	"	4—
" <i>de bucătărie</i> " " . . .	"	2'50
" <i>de pâine</i> . . . " " . . .	"	1'20

De notat, că cerealele și făina fiind mobilizate, au fost cu câteva centime urcate prin preț maximal.

Orzul prețul maximal Cor. 110

Lemnele de foc, per vagon . . . " 2500—2800

De notat, că și aci sunt oarecare restricțiuni.

<i>Lemne de construcție</i> metru cub. „	600— 800
<i>Stofe</i> ale fabricii locale per 1 m. „	200— 240
<i>Vin</i> per hect. „	800— 850
<i>Alcohol</i> per litru „	75— 78
<i>Bere</i> per hect. „	— 232
<i>Săpun</i> de 1 kgr. „	18— 20
<i>Sodă</i> caustică de 1 kgr. „	7·50— 8—
<i>Pei brute</i> de vită și vițel per 1 kgr. „	22— 28
„ „ „ cal „ „ „ „	30— 50
„ argășite talpă „ „ „ „	— 90
„ de fețe (de vițel pe cuadrat) „	— 25
„ „ vacă per 1 kgr. „	— 120
<i>Talpă</i> fabricată importată 1 kgr. „	— 130
„ „ ardelenească	
per 1 kgr. „	— 100

În general e de observat, că articolele fabricate importate din Iugoslavia sunt cu mult mai ieftine decât aceiași marfă adusă din Galați sau Constanța.

În dorința, de a aduce un serviciu real intereselor comerciale, am socotit necesară publicarea firmelor mai însemnate ale comerțului orașului Timișoara. Acestea sunt:

I.

Societăți Comerciale:

„Mercur“ soc. p. a. comercială.
Societatea pentru traficul mărfurilor.

„Balkan“ s. p. a. Export-Import.
„Patria“ soc. comercială p. a.
„Opinca“ „ „

Florărie:

Agátsy Benedek

str. Huniadi 2.

Magasin cu Plante nobile și semințe:

Mühle Árpád.

Magasin de produse:

Berán Sigismund fii

str. Városház.

Klein Wilhelm S. sorii

str. Franciso Iosif.

II.

Magasin de ciment și material de construcție:

Banca de Terenuri și Construcții s. a. str. Városház.

Deposit de lemne de foc:

Frații Brody,

„Bistra“ s. a.,

Dr. Csasznek Nándor.

III.

Bijutieri și Ceasornicari:

Goldmann Simion str. Mercy.

Magasin de Ferărie:Steingaszner & Tellmann
str. Principală.

IV.

Magasin de Sticlărie și Porcelănărie en gros:

Baruch I. fii str. Városház.

V.

Magasin de Pielărie:

Frank Eugen str. Mercy.

Magasin de Mobile:Spira & Drucker
str. Francisc Iosif,
Alexandru Blidar
str. Domnească (Uri u.)

VI.

Magasin de Galanterie:Weismayr Francisc
str. Huniadi,
Csendes Ignatie str. Kossuth,
Lidolt Victor str. Prinț Eugen,
Guttmann Henric
str. Francisc Iosif.**Magazine mari de manufactură și dantelării:**Dénes Wilhelm & Co.
str. Liget,
Frații Bányász str. Városház,
Grünfeld & Häring
str. Sârbească,
Blau & Müller Piața Coronini,
Häring Augustin
str. Andrássy,

Müller & Heiszler

Palatul Lloyd,
Weisz Gerson & Co.Piața Losonczy,
Ungár Armin str. Városház,
Weisz Alexandru fiiPiața Losonczy,
Dezsöfy Desideriu
str. Huniadi 3,Klein, Dénes & Co.
str. Sârbească,
Friedmann & Sebökstr. Francisc Iosif,
„Orient“ Goldstein, Dénes &
Kun str. Eröd,
Bajor Armin
str. Domnească (Uri u.).**Magasin cu Mode și Confecțiuni:**Holzer Simion
str. Francisc Iosif,
Dornhelm Eugen
str. Francisc Iosif,
Fenyő Iosif str. Rezső.**Magasin de Broderie:**

Weisz & Co. str. Mercy.

Magasin de Haine:Kincs Artur & Co.
str. Andrássy.

VII.

Magasin cu delicatese, articole de băcănie:Galgon Iuliu (en gros și en detail) str. Mercy,
Pfendt Jacob str. Kossuth,
Beitz Nicolae str. Huniadi,
Baruch & Co. (en gros)
Palatul Lloyd,

Babcsányi Francisc
 Piața St. Gheorghe,
 Färber Maxim
 Piața St. Gheorghe,
 Weisz M. David (en gros)
 str. Prinț Eugen.

Depou de Vinuri:

Dr. Csasznek Nándor
 Piața Scudier.

VIII.

Magasin de Vopseli:

Kohn Adolf & Co.
 Moara Veche.

Anticare:

Sternberg Zs. I. str. Mercy.

Transporturi și Chirigii:

Györi Isidor & fii
 str. Gorove 14,
 Haldek Sigismund & Co.
 str. Mercy,
 Izrael Izidor
 str. Principală 10.

Magasin de Coloniale și Delicatese:

Kutzer Feliciu Palatul Lloyd.
 Emanuel Emil
 str. Francisc Iosif.

Cafenele:

„Lloyd“ Palatul Lloyd,
 „Palace“ str. Francisc Iosif.

Hoteluri:

„Grand Hotel“
 „Coroana“ în fața gării.

Agenție de textile:

Belgrader Alexandru.

Intreprindere de transport comercial

str. Városház.

Intreprindere de împrumutat saci:

Samek D. str. Domnească.

Finante și Credit.

Orașul Timișoara, constituie un centru financiar destul de însemnat. Încă în anul 1845 s-a înființase „Prima Casă de Păstrare Timișoreană”. Rolul acestei instituții financiare a fost netăgăduit de mare, atât în ce privește dezvoltarea industriei, cât și a comerțului orașului Timișoara. Rând pe rând s-a înființază, alte institute, așa, că la începutul anului 1910 Timișoara avea în totul 32 de bănci, cu un capital de 11,573.000 coroane. Războiul mondial găsește piața financiară a orașului pe deplin consolidată și sănătoasă, Aceleași schimbări, pe cari războiul le-a produs în viața comercială și industrială, aceleași împrejurări abnormale le găsim și în ce privește creditul.

Prima Casă de Economie Timișoreană.

Datorită faptului, că frontierele erau închise și că stabilimentele industriale nu se puteau aproviziona cu materii prime, precum și că cele mai multe din fabrici erau adaptate nevoilor armatei, deci militarizate, creditul a început să fie foarte puțin cautat.

Prin vânzarea de produse agricole, animalice, precum și prin vânzarea continuă a mărfurilor, cari nu se

mai ramplasau, prin valorizarea imobilelor, băncile ajunseră încurând cu portofoliul acoperit. De remarcă, că depozitele spre fructificare au crescut enorm în cursul războiului. Băncile din Timișoara, cari aveau la oaltă un capital de 61,000.000 coroane, dispuneau într'un timp de 300,000.000 coroane depozite spre fructificare. Aceasta dovedește pedeoparte încrederea mare pe care o are publicul în instituttele din Timișoara, iară pe de altă parte disponibilitățile de numărar. Aceste disponibilități au făcut ca să ecrască pedeoparte depozitele spre fructificare, iară pe de altă parte, ca instituttele și publicul mare să ia parte însemnată la subscrierile împrumutului de stat. În total orașul Timișoara a participat la cele 5 împrumuturi de război cu 202,433.000 coroane.

Pentru obținerea unei iconi mai fidele, a situației financiare, las să urmeze o tabelă a institutelor de credit cu socotelele încheiate la finea anului 1916.

Institutele Financiare din

Nr. curent	Numirea institutelor	Anul fondării	Bilantul la	
			Activ	
			Portofoliu	Imprumuturi cu acoperire hipotecară
			în mii	
Societați pe acțiuni:				
1	Banca de Economie Sud-Ungură s. a.	1895	7201	9968
2	Institutul de Credit Sud-Ungar s. a.	1910	—	—
3	Banca de Credit Hipotecar Sud-Ung.	1907	918	2498
4	" Comercială și Economică Sud-Ung. . .	1891	4032	3720
5	" de Scont Sud-Ungură s. a.	1906	3698	1634
6	Prima Casă de păstrare Timișoara-Francisc s. a.	1900	393	28
7	Banca de Arendare și parcelare s. a.	1907	1569	8184
8	Banca Economică s. a.	1905	935	1394
9	Banca Generală de credit filiala Timișoara . .	1907	—	—
10	Casa de Păstrare Centrală " "	—	—	—
11	Banca Austro-Ungară " "	1852	—	—
12	Casa de Păstrare Cetățenească s. a.	1897	4301	253
13	Centrala Raiffeisen s. a.	1910	535	—
14	Casa de Păstrare Agrară a Timișului s. a. . .	1869	4899	11264
15	" " " Timișoara-Elisabetin s. a. . .	1892	910	333
16	Casa de Păstr. și Inst. de Credit Timișoara-Fabr.	1914	713	—
17	Banca Populară Timișoara-Josif s. a.	—	733	9
18	Casa de Păstrare orașenească Timișoreană s. a. .	1880	3759	2002
19	Banca Timișoreană și comercială s. a.	1906	5466	8422
20	Prima Casa de Pastrare Timișoreană s. a. . .	1845	9945	29118
21	"Timișiana" institut de credit și economic s. a.	1885	3769	2546
Asociații.				
1	Asociația de ajutorare Timișoara-Fabric . . .	—	54	—
2	" " " " -Josefin	—	44	—
3	Renunțarea de împrumut și ajutorare ca Asociație	—	10	—
Total:			53883	81375
In anul 1915			64642	82974
In 1916 plus +, minus —			—10738	—1601

Timisoara in 1916.

finea anului 1916.								Profit net
Activ			Pasiv					
Conturi-Curenta	Efecte	Imobile	Capital	Fonduri de Rezervă	Depozite spre fructificare	Reescont	Creditori	
de corone			in mii de coroane					
4835	3214	1339	3000	1901	12658	—	2689	380
—	—	—	—	—	—	—	—	—
545	328	272	900	212	553	41	399	55
4940	3395	70	1000	1310	10748	—	1455	190
5414	1272	50	1200	400	4826	—	4279	124
—	35	28	200	14	242	29	—	11
823	287	1257	1500	720	—	220	1781	20
370	492	—	600	195	236	364	818	17
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—
1964	674	—	1200	633	4075	628	596	126
242	103	395	500	19	733	34	—	21
5846	1369	464	2000	656	7260	1487	2890	168
35	186	150	250	72	618	462	21	19
290	131	—	300	4	817	—	9	23
460	83	—	300	11	758	145	93	19
11055	2880	292	1140	415	17658	1000	859	161
10465	2427	411	3000	1700	12393	—	2206	401
13550	11848	480	7680	1968	37628	—	20181	757
40	1353	1504	2000	400	4154	445	288	105
18	—	—	65	1	—	—	—	5
5	47	—	88	1	—	—	—	5
—	—	—	14	1	—	—	—	1
60897	30124	6712	26937	10638	115356	4855	38564	2608
39841	21043	7023	26535	9926	80647	11732	42668	2302
+21056	+9081	—311	+402	+712	+34709	—6877	—4104	+306

Sfera de activitate s-a estindea în cursul războiului mai ales asupra împrumuturilor pe gaj de efecte, de recoltă și diferite articoli necesari armatei, furnituri militare, cumpărări de efecte străine etc. De remarcat, că cele mai multe dintre întreprinderile industriale a fost cât se poate de prevăzătoare la încheierea bilanțurilor ținând cont de stricăciunile cauzate în cursul războiului și deci augmentând considerabil fondurile necesare amortizărilor. Prisosul mare de numerar a dat naștere la urcarea de capital, cât și la sporirea fondurilor de reserve. Astfel dela 1917—1919 institutele financiare din Timișoara și-au sporit capitalul cu 12.760 milioane coroane fondurile de reserve cu 7,470.000, iară întreprinderile industriale și-au sporit capitalul cu 11,4000.000 coroane, fondurile de reserve cu 7,100.000 coroane.

Între operațiunile de bancă nu se poate trece cu vedere împrumuturile hipotecare, cari sunt foarte dezvoltate. Dezvoltarea aceasta s-a datorește existenței cadastrului, care îl face pe creditor să se orienteze mai ușor și mult mai sigur asupra garanției. La finea anului 1898 băncile din Timișoara aveau 24,576.000 cor. împrumut hipotecar, la finea anului 1909, 50,144.000 cor., la finea 1916, 81,575.000 coroane.

Dintre bănci, „*Banca Timișoreana și de Comerț*” s. a. a dat cea mai mare atențiune industriei, înființând și co-interesându-se în 22 întreprinderi industriale.

Cele mai însemnate institute financiare sunt următoarele:

Firmele băncilor :	Anul Fondării	Capital	Fond de Rezervă	Profitul din 1918
Banca Economică Sud- Ungară	1895	4,000.000	2,640.000	644.209'—
Banca de Credit Hipotecar Sud-Ungară	1907	900.000	250.000	81.828'—
Banca Comercială și Eco- nomică Sud-Ungară . . .	1891	1,500.000	2,400.000	342.713'—
Banca de Scont Sud-Un- gară	1906	2,000.000	650.000	264.827'—
Banca de Arendare și Par- celare	1906	1,500.000	860.000	196.000'—
Banca Economică	1905	600.000	220.000	65.083'—
Banca Ungară Generală de Credit	1905			
Banca de Economie Cetă- țenească	1897	2,000.000	850.000	169.373'—
Centrala Raiffeisen	1910	500.000	47.000	50.750'—
Casa de Păstrare Agrară Timișoreana	1869	2,000.000	700.000	301.000'—
Banca Timișoreană și de Comerț	1906	8,000.000	6,500.000	1,261.335'—
Prima Casă de Păstrare Timișoreana	1845	12,000.000	4,800.000	1,108.323'—
Banca Populară Timișoara- loșefin	1914	300.000	20.000	35.405'—
Casa de Păstrare Orășe- nească Timișoreană . . .	1880	2,000.000	750.000	240.509'—
Casa de Păstrare Sâr- bească Timișoreană . . .	1911	600.000	85.000	44.697'—
„Timișiana“ institul de credit și economie	1885	2,000.000	332.315	145.226'—
		39,900.000	21,105.315	4,951.278

Prima Casă de Economie Timișoreană s. a.

Acesta este cel mai vechi institut al Timișorii, înființat în anul 1846. Ultimul spor de capital s'a făcut în 1918. Capital cor. 9.600 000, rezerve * 2,412.454 De remarcat, că a început din vreme să amortizeze împrumuturile de război, cari se acoperă treptat din rezerve, profitul curat la finea anului 1918 a fost de cor. 1,108.323'29. Banca este dintre cele mai solide și serioase. Se ocupă aproape exclusiv cu operațiuni de bancă.

Întreprinderi: „Mercur“ societate comercială p. a. Timișoara și Fabrica de Var din Băile-Herculane s. a.

„Timișiana“ institut de credit și economii s. a.

Înființată în 1885. Bilanțul din 1918 arată un capital de cor. 2,000 000—, fond de rezervă 333.315'10, a realizat un profit curat de cor 145.226'27. Ca mai toate băncile românești, s'a ocupat numai de operațiuni de bancă. „Timișiana“ e cel mai mare institut financiar românesc din Banat. În adunarea generală din August 1919, s'a ales ca președinte domn. Dr. Demetriu Balaș, având ca director executiv pe domn. Tr. I. Marcu.

Banca e pe cale să-și sporească sințitor capitalul.

Banca Timișoreană și de Comerț s. a.

Această instituție e într'al 13-lea an de activitate. După capitalul de cor. 8,000.000 și rezervele de 6,5000.000, acest institut a realizat în ultimul an un beneficiu net de 1,261.335:81 cor. Deși are sume considerabile afectate în împrumuturile de război, totuși datorită înbrățișării industriei pe o scară întinsă, această bancă are un plasament dintre cele mai solide și rentabile în același timp.

Banca ia parte la diferite întreprinderi și exploatări. Astfel este cointereseată cu capital la 5 bănci, participă la 22 întreprinderi industriale, 2 societăți de construcții

și terenuri, precum și la o societate de asigurare. Este banca preferată mai ales de industriași.

Casa de Economie a orașului Timișoara s. a.

S'a înființat în 1893 cu un capital social de 100.000 coroane. Astăzi are un capital social de 2,000.000 cor. și 750.000 rezerve, 85% din acțiuni sunt în posesiunea Primăriei orașului, așa că de fapt banca este a orașului. Ca atare finanțează fondurile orașului și a diferitelor întreprinderi, cari sunt ale orașului, precum aprovizionarea, lăptăria centrală, uzina electrică, fabrica de spirit, tramvaele electrice, întreprinderea de canalizări și conducte de apă, fabrica de țiglă, cinematograful și muntele de pietate al orașului.

Față de aceasta instituție a Primăriei, publicul are o deosebită încredere, dovadă că depozitele spre fructificare, ating aproape cifra de 50,000.000 cor.

Banca Națională Șvăbească s. a.

mai înainte :

Banca Agricolă Sud-Ungară s. a., care s'a înființat în 1895, cu un capital de 500.000 cor. Astăzi are un capital social de 4,000.000 cor. și 2,650.000 fonduri de rezervă. Sfera de activitate a acestui institut se estinde mai mult asupra vieții economice șvăbești din Banat, având ca scop îmbunătățirea soției țăranilor șvabi pe calea creditului. Institutul și-a atins ținta, împărțind în curs de 25 ani un complex de pământ de 16.000 jughere cadastrale în parcele mai mici (1—50 jughere) între țăranii șvabi. Credite hipotecare are în valoare de 9,000.000 cor. și un portofoliu de 6,000.000 cor.

Banca Comercială și Economică Sud-Ungară s. a.

Și-a început activitatea în 1891 cu scopul de a se ocupa numai cu operațiuni de bancă, întrucât pe acele

vremuri băncile existente se ocupau numai cu economii. Capitalul inițial de 250.000 florini, a fost sporit în 1918 la 1,500.000 coroane, având 2,360.000 cor. fonduri de rezervă. Această bancă fiind creată de Banca Comercială ungară din Pesta, stă în legătură cu toate filialele, și acreditatele numitei bănci. Raporturile cu vechiul Regat le are prin Banca Marmorosch, Blank & Comp. din București.

Casa de Economie Agrară a Timișului s. a.

Fondată la 1869 are un capital social de 2,000.000 cor. fonduri de rezervă 700.000 cor. Are sucursale în Chichinda-Mare și Vârșeș. Întreprinderi și bănci înființate, sau în strânse legături cu dânsa: Prima casă de Economie din Basahid s. a., Banca Populară din Bozovici s. a., Casa de Economie din Făget s. a., Banca Populară din Chisătau, Casa de Economie din Timișoara-Francisc s. a., 10 tovărășii economice de credit, în județele Timiș-Torontal, fabrica de țiglă din Chichinda-Mare etc. etc.

Să ocure cu tot felul de operațiuni de bancă, având și o secție de import și export de mărfuri.

Banca de Scont s. a. Înființată prin concursul Băncii de Scont Ungare din Budapesta în 1905, cu un capital de 600.000 cor., are astăzi un capital de aproape 3,000.000, cor. Următoarele întreprinderi înființate de această bancă intră în sfera ei de interese: Moara de vapor „Terezia” din Becicherec, Fabrica de Lanțuri s. a. din Timișoara, Societatea pentru traficul de mărfuri, Societatea sudică pentru producția de lemne. Depozitele spre fructificare arată 14 milioane coroane, s’a împărțit în ultimul an $7\frac{1}{2}\%$ dividend. Virimentul anual general e de circa 700 milioane coroane.

Banca de Arendare și Parcelarea pământului s. a.

Să ocure cu parcelarea și arendarea de moșii mai mici sau mai mari. În curs de 13 ani de existență a

împărțit circa 30.000 jughere cadastrale între proprietarii mici și mijlocii. Între alte moșii a vândut în parcele moșia prințului Parma, care avea o extindere de 8600 jughere cadastrale.

Industria.

Deși orașul Timișoara este un centru cultural și comercial, el rămâne totuși, înainte de toate un oraș industrial. Dealtfel orașul este predestinat dezvoltării industriale, în urma situației sale geografice, din două puncte de vedere. Pe de-o parte orașul este situat în apropierea statelor balcanice avizate la importul produselor industriale; iar pe de altă parte orașul e centrul unei regiuni bogate în materii prime.

Fabrica de tutun (devastată de sârbi).

Dacă pe lângă aceste avantaje mai adaogăm, că Timișoara are legături minunate de căi ferate, cari pornesc ca frunzele uuui evantai în toate direcțiunile, că are și canaluri navigabile, o muncitorime bine instruită și în fine cosmopolitismul de aci, care îl face pe ori-ce capitalist străin să nu se simtă străin, ușor vom înțelege, de ce s'a dezvoltat în chip atât de rapid industria orașului Timișoara.

Nu-i mai puțin adevărat, că industria timișoreană are un trecut oare-care.

Primele fabrici s'au înființat în secolul al XVIII., ca rezultate ale politicii economice austriace, cu anumite scopuri bine determinate. Aceleași motive au determinat pe numeroși alți industriași din străinătate, cărora li s'au dat libertate și scut de impozite, ca să se stabilească aci și astfel să pună tot odată baza și industriei mici.

Dacă din fabricile înființate pe acele vremuri nu ne-a rămas nici una până astăzi, totuși rămășițele lor au dat anză la construirea de noi stabilimente, dezvoltând în populație spiritul industrial și de inițiativă.

Desvoltarea industriei a găsit un puternic sprijin, atât în Primărie, cât și în Cameră. Călăuzite de dorința prosperărei industriei, aceste instituții nu au sprijinit înființarea, decât a acelor industrii, cari s'au simțit necesare. S'ar putea zice, că sprijinite pe experiențele trecutului, nu au dat ajutor la înființarea de industrii reclamate de trebuințe artificiale, ci au ținut cont de considerații geografice, de materii prime și alte condiții ce se cer atunci, când să pune baza unui stabiliment industrial.

Cele două județe ale Banatului, Timișul și Torontalul oferă cel mai ales material al producției agricole, pe când al treilea Caraș-Severinul lemn, cărbune, lână etc., cu un cuvânt dispune de asemenea bogății naturale, pe care numai viitorul le va putea exploata. Orașul mai dispune și de un contingent însemnat de brațe de muncă. Parte dintre lucrători locuiesc în oraș, iar parte îi dă satele învecinate, cari împrejmuesc orașul.

Să cunoaște lupta acută, ce exista cu câți-va ani mai înainte între industria austriacă și ungară. Întrucât, politica comercială austriacă, nu lăsa fabricile ungare să se împărtășească de regimul protecționist vamal, de care să împărtășeau toate statele cu o industrie încă în fașe, gu-

vernul ungar s'a gândit, ca să ofere sprijinul său pe altă cale industriei mari. Astfel pentru dezvoltarea industriei, prin legea din 1907 articolul III. să dă drept guvernului de a scuti întreprinderile noi industriale de dare directă de stat, impozitul comunal, taxe de timbru, transportarea gratuită pe căile ferate a mașinelor și accesoriilor și alte multe avantaje, cari nu urmăreau, decât incurajarea și consolidarea întreprinderilor industriale. Tot în spiritul acelei legi puteau, atât autoritățile de stat, cât și comunale, să dea tot concursul bănesc și de altă natură fabricelor noi. Primăria orașului Timișoara a căutat, ca să dea maximul său de sprijin tuturilor fabricelor protejate de stat, cari s'au așezat pe teritoriul ei.

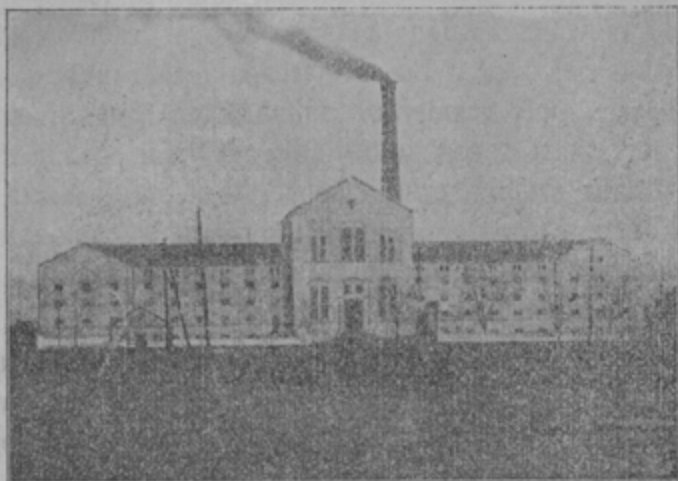
Sub regimul acestei legi să naște adevărată concurență între orașele fostei Ungarii, din care concurență, datorită situației sale geografice favorabile, precum și bogăției în materii prime, Timișoara ese biruitoare.

În acest senz, Primăria orașului Timișoara nu numai că a scutit fabricele de 30% impozitul comunal, ci a cedat în mod gratuit terenul necesar fabricelor, le-a livrat cărămida necesară din fabrica sa proprie, tot gratuit, le-a dat din propria sa uzină electrică curentul gratuit și alte multe avantaje tuturilor fabricelor, cari și-au găsit locul între zidurile Timișorii.

Astăzi în fruntea Primăriei orașului stă un român, un om iscusit, încercat și cinstit, fost funcționar superior al Timișorii ani dearândul, care și în trecut a luat parte activă la o numcă, demnă de imitat. E d-l *Ing. Vidrighin*. Prezența D. Sale în fruntea Primăriei e cea mai liniștitoare asigurare pentru industria mare timișoreană, că nu va stagna, ba din contră, că va primi un imbold poate și mai puternic, decât sub regimul unguresc.

Situația nouă pune orașul și toată viața socială economică înaintea unor probleme noi.

Cunoscând însă deviza politicei statului român „*prin noi înșine*”, nu e nici un motiv se ne îndoim, că între hotarele României-Mari, industria timișoreană va ajunge la o stare mai înfloritoare, ca cea de până mai eri.

Fabrica și Rafineria de spirt.

Timișoara are aproximativ 2500 stabilimente industriale, cari se împart astfel :

GRUPA I.

Industria de fer și oțel.

fabricația ferului și turnarea oțelului . .	2	
fauri	38	
fabricanți de scule	3	
fabricanți de țasale	3	
de tors și împletit sârma	1	
de fabricat cuțite	11	
de lăcătușerie	57	
de mobile de fer și case de fer	3	
aurari și argintari	12	
căldărari	7	
fabricația de proiectile	1	
tinichigii	47	185

GRUPA II.

Fabricația de mașini și de mijloace de locomotie, industria electrică, a obiectelor de muzică și fabricația rechizitelor școlare :

fabricația de mașini și vapoare	11	
fabricația de arme	1	
pt. repararea de mașini de cusut și biciclete	2	
atelier de căi ferate	1	
fabricanți de trăsură	31	
instalatori electrici	9	
uzina electrică comună	1	
fabricanți de pian și orgă	7	
fabricanți de alte instrumente muzicale .	5	
ceasornicari	40	
ateliere de dentiști și alte inst chirurgicale.	33	326

GRUPA III.

Industria de piatră, argil, asbest și sticlă :

fabricația de ciment și gips	3	
prelucrarea mecanică a petrilor	8	
fabricația țiglei	9	
fabricația oalelor	10	30

GRUPA IV.

Industria de lemn și os :

fabricația de cherestea	4	
fabricația de parchete	6	
fabricația de butoaie	4	
fabricația de calapoade	1	
tâmplari	111	
strungari	9	
auritori	4	
fabricanți de jucării	1	
fabricația sculelor de lemn	2	
ciurari	6	
măturari	3	
coșari (cofari)	4	
peptenari	4	159

GRUPA V.

Industria de piele, păr, pene, pânză ceruită și sacâz:

fabricarea și vopsirea de pici	13	
tăbăcării	3	
curelari și șelari	21	
industria de păr și pene	7	44

GRUPA VI.

Industria de tors și țesut :

industria de lână	3	
industria de in și cânepă (pt. frânghii)	5	
industria de vată	4	
impletitoare de ciorapi	4	
impletitoare de cheutori	3	
vopsitorii de haine	10	
tapețieri	37	66

GRUPA VIII.

Industria pentru îmbrăcăminte :

croitori	146	
cojocari	18	
croitoare de lingurii	3	
atelier de cravate	1	
atelier de mode de dame	38	
croitorese	14	
atelier de umbrele	1	
atelier de mănuși	3	
atelier de pălării	7	
atelier de săpci	2	
fabrici de pălării de pae	3	
fabricanți de flori artificiale și pene deco- rative	2	
cismari și pantofari	281	
opincari	13	
papucari	27	
spălătorii chimice	11	
spălătorii și călătorii	27	
bărbieri	141	738

GRUPA VIII.

Industria hârtiei :

fabricația hârtiei	1	
fabricația obiectelor de hârtie	2	
fabricația obiectelor din celuloid	1	
compactorii de cărți	10	14

GRUPA IX.

Prepararea articolelor de hrană și delicateselor :

mori	14	
brutori	101	
prepararea de prăjituri	2	
cofetării	18	
fabricanți de zaharicale	70	
fabrice de chocolată	1	
covrigari	10	
fabrice de conserve vegetariene	3	
măcelari	114	
cărnațari	45	
mățari	4	
fabrică de conserve de carne	1	
fabrică de brânzeturi	3	
fabrică de tutun	1	
fabrică de bere	1	
fabrică de spirt	4	
fabrică de oțet	3	
fabrica de cognac și licheururi	7	
fabrica de ape gazoase	27	
fabrică de gheață	2	
abatorul	1	432

GRUPA X.

Industria chimică :

fabrică de gaz aerian	1
fabrică de chibrituri	1
fabrice de uleuri vegetale	2
fabrice de lumânări, săpun și parfumuri	7
fabrice de unsoare de trăsuri	1

Transport

fabrici de brichete de asfalt	1	
alte fabrici de produse chimice	6	
șindlari	1	20

GRUPA XI.

Industria pt. construcții:

antreprenori	13	
zidari	73	
bârdași	31	
învelitori	25	
geamgii	11	
vopistori	61	
zugravi	42	
vopsitori de firme	13	
pardositori	10	
instalatori de gaz și apă	19	
pnțari	2	
măturători de hornuri	12	
curățitori de locuințe	5	
curățitori publici	4	321

GRUPA XII.

Industria de arte și multiplicații:

tipografi	17	
fotografi	37	
gravori	8	
pictori și sculptori	10	
alți meseriași de arte	19	91

GRUPA XIII.

Hotelieri, hangii, cafenele, cârciumi și băi:

Restaurante, hoteluri și cârciumi	234	
bodegi	7	
cafenele	103	
băi	9	353

Numărul tuturilor industriașilor e de 2594

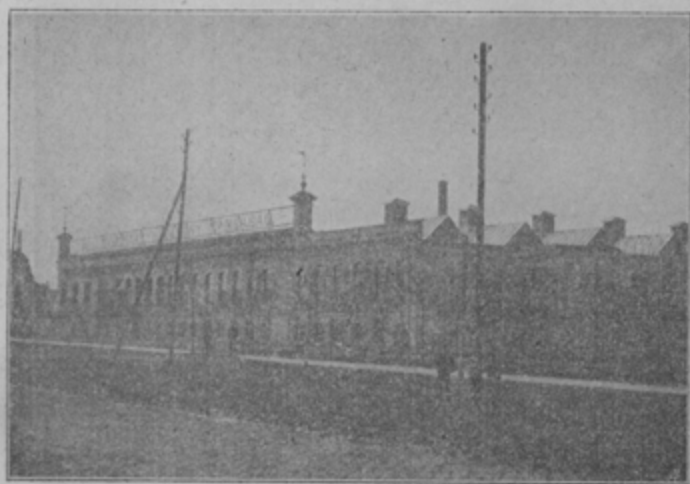

Fabrica de ciorapi și tricotaș.

Industria mare din Timișoara este foarte bine caracterisată într'un op al domnului Lendvai, secretarul Camerei, care între altele zice : Numai încape îndoială, că înainte de război făina din Timișoara era cunoscută în Germania, cismele din Timișoara în Anglia, clopotele din Timișoara în România, chibriturile din Timișoara în Turcia

și Egipt, postavul de pălării din Timișoara în Franța și Belgia, chocolata din Timișoara în Bulgaria, spiritul rafinat din Timișoara în Rusia și Canada, trăsurile din Timișoara în Serbia, untul din Timișoara în Statele-Unite Nord-Americane, iar parfumurile din Timișoara și cosmeticele, erau destul de bine cunoscute în Elveția. Aceasta dovedește în deajuns puterea de producțiune a industriei orașului, precum și extinderea ei.

Pentru a putea ilustra mai bine importanța unor stabilimente industriale, voi descrie pe scurt unele dintre cele mai însemnate fabrici:

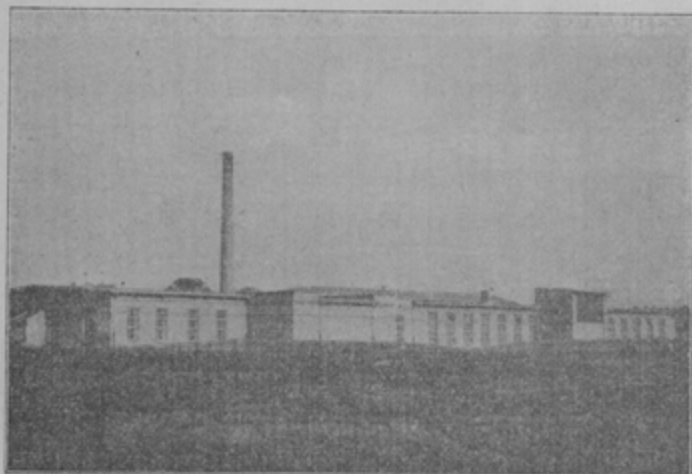
Fabrica de ghețe „Turul”

„Turul” fabrică de ghețe s. a. S'a înființat în anul 1900. Are o instalație absolut modernă și este provăzută cu cele mai moderne mașini de proveniență americană. Până la izbucnirea războiului avea o producție zilnică de 2500—3000 perechi ghețe. Producțiunea acum s'a mai redus, totuși lucrează zilnic cu peste 700 lucrători.

Stabilimentul acesta avea în toate orașele mai mari

ale fostei monarhii, magazine de desfacere în detaliu, tot astfel în Germania, precum și într'unele state balcanice.

Fabricatele sunt solide și bune atât cele cusute, cât și cele bătute în cue.

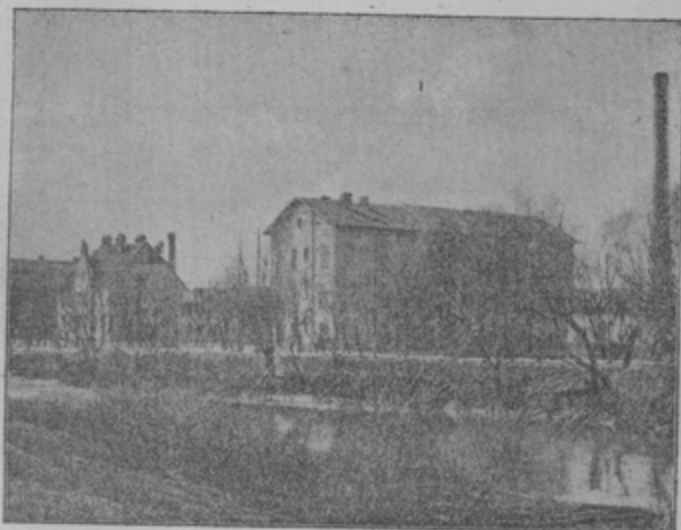

Fabrica de postav „Industria Lânei”

Industria Lânei-ungare s. a. este numele fabricii de postav, care s'a înființat în anul 1905. Instalațiile ocupă nu spațiu de 12.000 m². Mai înainte fabrică exclusiv fire de tort din lână curată. Acum trei ani și-a mărit stabilimentele, aducând cele mai bune mașini și pregătind fabrica pentru confecționarea postavului. Astăzi aceasta fabrică produce stofe escelente pentru bărbați și femei, precum și ciorapi și articole de tricotage. Numărul muncitorilor 700. Fondatorii sunt cehi.

Prima Fabrică de Pălării Sud-Ungară s. a. S'a înființat în 1899 de către cehi. Capitalul societar 1,360.000. Suprafața are 2 jughere 1097 stânjani pătrați. Să fabricează căciuli formate și neformate din lână și păr de iepure, un fabricat special sunt căciulele și pălăriile de velours. Producțiunea zilnică în timpuri normale e: 500 duzini căciuli de lână, 150 duzini

pălării, 60 duzini căciuli de păr de iepure și 20 duzini pălării de păr de iepure. Numărul muncitorilor e 500. Exportă în toată Europa, afară de Turcia, în Statele-Unite și America-Sudică.

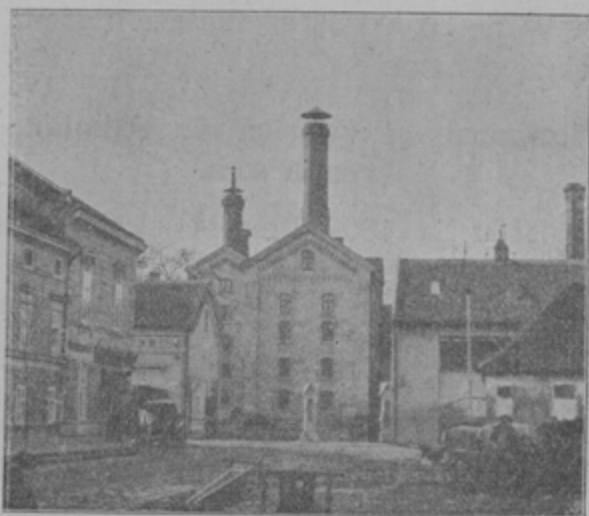
Fabrica de pălării

„Hungaria“ Moară cu vaporii timișoreană s. a. În 1871 s'a înființat moara de vaporii „Pannonia“ și pe bazele acestei mori la 1910 s'a reconstituit de societatea „Hungaria“, care a amplificat-o. Prepară orice sortă de făină de grâu, secară, precum și tărațe. Din produse se exportă cantități însemnate și în străinătate. E construită pe un teren de 6000 m². Lucrează cu 100 muncitori, măcinând zilnic 1200 chintale grâu.

Moara Artistică timișoreană s. a. S'a construit la 1869, cu un capital de 4.000.000 cor. Are o suprafață de 15.000 m² și dispune de o linie ferată industrială de un km. Mașinile ei cu vaporii și electrice sunt de 1200 cai putere. Moara are aplicați 47 funcționari și 280 muncitori. Producțiunea anuală e de 600.000 măji metrice.

Din producțiune exportă și în străinătate. După extensiune, puterea de producțiune și instalațiune, ocupă primul loc între morile din Bănat.

Fabrica sud-ungară de lanțuri s. a. S'a fondat în 1911. Fabrică cu putere electrică și cu mâna lanțuri patente, zăbale, torți, roți etc. Suprafața fabricei e de 4000 m². Producțiunea anuală e de 80—100 vagone. Avea legături strânse cu vechiul Regat încă înainte de război.

Fabrica de Bere Cetățenească

Fabrica de bere cetățenească timișoreană s. a.

Este înființată încă la începutul secolului al XVIII. de groful Mercy. În 1884 s'a alcătuit, ca societate pe acțiunl. Fabrică bere deschisă și brună. Ca specialitate are preparatul de bere deschisă „Bere Casino” și cea închisă „Bere Corvin”, care conține cantitate mai mare de zahăr. Construcțiile ocupă 225.000 m², cele mai multe sunt noi. Numărul muncitorilor 200, funcționari 24. Puterea anuală de producțiune 250.000 Hectolitri și 120.000 măji de gheață artificială.

„Szikra“ (Scânteea) fabrică de chibrituri s. a.
uzine Timișoara:

S'a construit în 1894 pe o suprafață de teren de 8000 m². Anual prelucează 420 vagoane material brut necesar fabricației. Prepară chibrituri suedeze de diferite mărimi, cremă de ghet, unsoare de arme și piele, de osii și vânățele. Are 400 muncitori. Producțiunea anuală 300 vagoane chibrituri diferite, 130 vagoane unsoare de osii, 5 vagoane unsoare de pîde și arme, 100.000 duzini cremă de ghet, 20.000 duzini vânățele. Exportă în Turcia, Bulgaria și Egipt.

Prima Rafinărie și Fabrică de Alhohol, Timișoreană s. a.

S'a înființat la 1869. Prepară alhohol brut, rafinat și denaturat, ulei-cosmetic, gunoi brut și artificial. Mașinele au peste 520 cai putere. Producțiunea să desface mai ales pe piața internă. Export avea numai în Turcia.

„Kandia“ s. a.

S'a înființat în 1909 și fabrică bomboane, chocolată și conserve. Are 1,000.000 cor. capital fundamental. Cele mai însemnate preparate sunt bomboanele fondante, cu siropuri, preparatele de fructe și marmeladă. În vreme de pace a exportat. În cursul războiului societatea și-a construit uzine noi, dorind a da întreprinderii o dezvoltare cât mai mare.

Fabrica de Mobile Reich S. L. și fii.

str. Domnească 4.

Înființată la 1878. Lucrează diverse mobile în chip artistic. A instalat cu mobile diverse fabrici, școli, spitale etc. Numărul muncitorilor astăzi e de 65.

Rottmann Carol & Co. s. a.

fabrică de denaturat spirtul și depozit de alcool. Producenți mari de țuică, producenți mari de vinuri. Fabrică de rom și licheururi, str. Bem Nr. 14, telefon 658.

Ing. Márki și Barta, fabrică de mașini și turnătorie, există de 11 ani. Prepară obiecte turnate din fer și oțel, mașini agricole, instalații pentru mori, fântâni, sonde, mașini industriale și motoare de benzină etc. Fabricațiile ei sunt foarte căutate.

Industria de Smoală timișoreană s. a.

Înființată în cursul războiului. Prepară scoarțe smolite de invelit casele, linoleum, esență de carbol și unsoare de care.

Industria sudică agricolă s. a.

Să ocupe cu fabricarea și rafinarea alcoolului, precum și cu îngrășarea vitelor.

Atât firma **Kimmel I. și C. s. a.**, precum și **Frații Schwartz s. a.** sunt întreprinderi vechi, cari să ocupe cu fabricarea de rachiuri și țuică, precum și cu comerțul de vinuri en gros. Cel mai însemnat produs e țuica, din care exportă și în străinătate.

Alte întreprinderi mai însemnate ale orașului sunt următoarele: **Frații Ladstaetter** fabrică de pălării de pae, **Polgár Adolf** fabrică de articole de cement, **Frații Löwinger** fabrică de oțet, „Danubia“ articole de chocolată, Hunnia (Gruby) bomboane, biscuiți, și delicatese, Isidor Rosenthal fabrică de săpun.

Totastfel și producțiunea **meseriașilor** este atât de dezvoltată, că ea depășește cu mult trebuințele orașului. Datorită comunicației lesnicioase, pătura de mijloc a celor 3 județe frecventează adeseori orașul, atât în ce privește aprovizionarea lor cu material necesar, cât și pentru a

se pune în curent cu fazele, prin cari trec preparatele lor, adecă cu moda, care să ştie, că să desvoltă mai întâi în oraşele mari. Mulţi apoi dintre meseriaşi să stabilesc definitiv la oraş.

O deosebilă atenţiune să dă confecţionării de ghetе şi haine, caracteristice mai ales prin trăinicia lor. Trăsurile din Timişoara sunt renumite, precum renumiţi în lucru sunt tâmplarii, lăcătuşii şi fotografii. Lucrează apoi destul de frumos zugravii şi vopsitorii si în fine cofetarii, cari stau la nivelul cofetarilor din capitale.

Căile de Comunicație.

Unul dintre cei mai importanți factori pentru viața economică să ştie că e comunicația şi în privința aceasta oraşul Timişoara are cele mai bune, variate şi numeroase căi de comunicație. Timişoara dealtfel, care e situată pe linia ferată principală, care leagă apusul cu orientul, ca centru al Banatului, formează un nod puternic de linii ferate. În total pornesc din Timişoara în diferite direcții 9 linii ferate şi anume spre Orşova, Arad, Seghedin, Buziaş, Variaş, Sân-Miclăuş, Lipova, Modoş şi Radna. Oraşul are două gări şi anume gara principală din (oraşul) Iosif şi o alta mai mică în (oraşul) Fabric. Triajul gărilor e cât să poate de mare, în totul liniile ferate (inclusiv triajul) pe teritoriul oraşului au o lungime de peste 100 Km. Parcul de vagoane, precum şi atelierele au fost aproape complet duse de către armata sârbă.

În cursul anului 1908 au sosit în Timişoara pe căile ferate 652.746 călători şi 38.491 tone marfă. S'au expediat 13.809 tone marfă.

Înainte de război intrau în cele două gări zilnic circa 120 de trenuri. Soseau zilnic circa 3000 călători.

Gara centrală e cât se poate de spaţioasă şi impozantă, dealtfel la Timişoara era şi direcţiunea regională a liniilor ferate bănăţene:

Gara Centră

În Timișoara era Direcțiunea poștei, telegrafului și telefonului de care depindea nu numai Banatul, ci și regiunea Bacica (dintre Dunăre și Tisa). Direcția: Timișoara are astăzi în total 218 oficii postale, 62 agenturi 102 telegrafice și 7800 stațiuni telefonice.

Tot asemenea ca și la căile ferate, Direcția Poștei din localitate a fost complet cărată de armata sârbă.

Afară de aceea orașul are șoseele, drumuri de țară, județene și comunale numeroase, cari însă din cauza războiului, ca și pe alocurea au nevoie de restabilire.

Comunicația e pe de altă parte deservită și de canalul Bega, pe care comunică vapoare cu mărfuri și pasageri dela Timișoara la Becicherechul-Mare.

Canalul Bega leagă Timișoara prin Becicherechul-Mare cu Tisa, care să știe că se varsă în Dunăre, astfel, că Timișoara pe calea Tisei are legătură cu Ungaria de sus, iar prin Dunăre cu țările vecine Dunărei și cu Marea-Neagră. Canalul dintre Timișoara-Becicherechul-Mare, încă nu este însă perfecționat, ca să poată deservi circulația vapoarelor cu cantități mai mari. Perfecționarea acestui canal este de un interes vital pentru viața economică a Timișorii.

Societatea de Canalizare Timiș-Bega

Intreprinderile Comunale.

Între întreprinderile din Timișoara, sunt multe cari aparțin comunei și cari se administrează ca întreprinderi independente de averea proprie zisă orășenească.

Dintre ele cea mai veche e „*Uzina Electrică*”. Orașul Timișoara să, poate socoti cel mai vechi oraș al continentului european, în care a fost mai întâi instalată lumina electrică. Încă în 1884 a fost construită această uzină de societatea engleză „International Electric Comp. Limited”, care apoi în 1893 a trecut cu întreg activul și pasivul în regia orașului.

Desvoltarea puternică a uzinei a făcut posibilă desvoltarea industriei. În total dă curent la 980 motoare industriale, are 3100 lămpi izolatoare, 85.000 becuri particulare, numărul consumatorilor e 10.500, are o capacitate de 5300 Hp. Sunt aplicați 32 funcționari și 110 muncitori. Incasări brute anuale 4½ milioane cor.

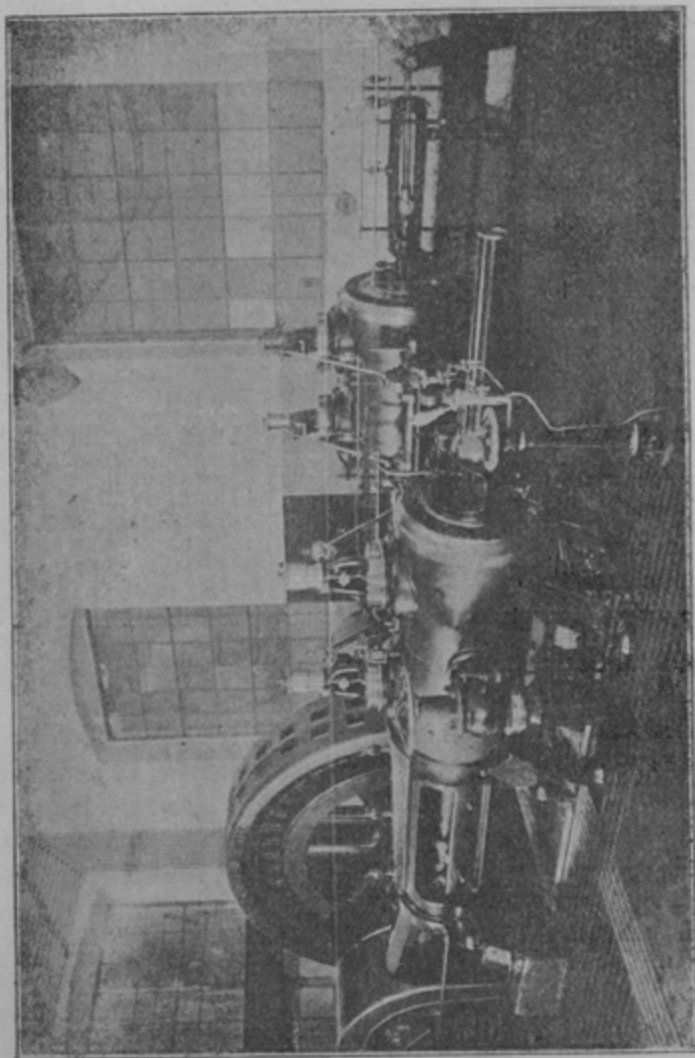
Uzina electrică a fost un puternic sprijin pentru *tramvaele electrice*, cari au trecut în proprietatea comunei la 1904 pe un preț de 2.271.150 coroane.

Linile de tramvai au lungime de 21.770 metri. Tramvaiele circulă în 4 direcții :

Spre orașul Iosif
" " Fabric
" " Gara centrală
" " Elisabeta

În circulație sunt 27 vagoane și 7 de rezerve. Incasări brute pe ultimul an cor. 2,166.410.—.

Uzina Electrică

În 1903 Primăria oraşului cumpără şi *fabrica de gaz aerian*. Aceasta fabrică după cea dela Budapesta, era cea mai veche fabrică din fosta Ungarie. Preţul cumpărării a fost de coroane 300.000—. Desvoltarea uzinei electrice a fost cu totul în desavantajul fabricii de gaz aerian. Cu toate acestea intrând sub administraţia comunală i s'a sporit numărul consumatorilor cu 166%.

Fabrica de gaz aerian era aproape pe punctul de a se închide din lipsa de cărbune, pe care îl întrebuinţa ca combustibil. În cepând cu luna Mai anul acesta sunt nevoiţi în lipsa cărbunelui să întrebuinţeze lemne.

Oraşul mai are în regie încă două întreprinderi importante şi anume *canalizarea şi conducta de apă*. Canalizarea oraşului Timişoara e una dintre cele mai perfecte, folosindu-se la construirea ei de cele mai ingenioase mijloace. Ea cuprinde o suprafaţă interioară de circa 750 hectare şi una exterioară de circa 400 hectare. *Conducta de apă*, ca şi canalizarea e exploatată de comună.

Conductele de apă se aprovizionează din cele 3 fântâni construite în apropierea râului Timiş la o distanţă de 3 km. una de alta. Aceste 3 fântâni produc apă suficientă necesară la 80.000 locuitori. Apa se sondează din fântâni prin pompe electrice şi apoi prin presiune electrică se introduce în reţeaua de conducte a oraşului. Zilnic se poate conduce o cantitate de 7000 m³ apă.

Tot proprietatea comunei o formează şi *Abatorul*, care s'a înfiinţat la 1903 şi s'a pus în exploatare la 1905. Abatorul are instalaţii cu totul moderne şi poate servi drept model altor orase. În nemijlocita apropiere a abatorului se află *Fabrica de gheaţă*, care poate să producă zilnic o cantitate de 180 chincate gheaţă. Investiţiile la fabrica de gheaţă au costat 1.000.000 cor.

Urmează apoi *Fabrica de ţiglă s. a. timişoreană*, înfiinţată la 1905, care are un ter de exploatare de 54 jughere catastrale, asigurând astfel activitatea fabricii pentru timp îndelungat. Ţigla se face mai ales de către muncitori manuale, există însă şi o maşină de presat ţigla de 60 cai putere. Arderea se face într'un cuptor rotativ cu 14 compartimente. Producţiunea anuală e de 4 milioane ţiglă.

Hala de Construcţie, cuprinde pe lângă atelierul de tâmplărie, lăcătuşerie etc. şi un terestrău cu 2 gattere, 4 circulare, mânate de un motor electric de 50 Hp. Acestea au contribuit foarte mult

la construcția și susținerea în bunăstare a podurilor și altor construcții de apă. Să lucrează mult în construcții cu beton și beton armat.

Pentru pavarea și întreținerea străzilor și drumurilor, Primăria posedă un *depozit de peatră*. În legătură cu acel depozit se află și o mașină de spart peatra de 24 HP. Producțiunea zilnică e de 10 vagoane peatră de bazalt de 4—6 cm. mărime.

Asemenea se află în regia comunală și exploatarea cinematografelelor, pe cari Primăria le folosește pe de o parte, ca mijloace ale politicei sale culturale, iar pe de altă parte, ca mijloace pentru sporirea fondurilor de binefacere. Incasările din cinematografe în ultima jumătate a anului sunt de aproape 1 milion coroane.

Institutii Culturale.*

Orașul Timișoara încă din evul mediu a fost un centru cultural. Încă dela începutul secolului al XIV. a fost reședință regală, pe timpul lui Carol Robert, să aranjau jocuri de cai și alte lucruri pompoase. Dacă ținem socoteală de peripețiile prin cari a trecut acest oraș sub ocupațiunea turcească, nu să poate, ca privind astăzi acest oraș, să nu ne mirăm de dezvoltarea culturală extraordinară ce a realizată în ultimul deceniu.

Data fiind împrejurarea, că numărul românilor era redus în acest oraș, precum și datorită regimului unguresc, care împedea ori-ce dezvoltare culturală românească, în Timișoara nici nu s'a putut vorbi de instituții culturale românești mai însemnate. Viața culturală românească era cât să poate de anemică.

A) Școli.

Numărul școlarilor pe anul 1918—1919 era de 16.477 elevi și 473 profesori.

*) După datele statistice primite dela Primăria orașului.

Elevii după limba maternă : 7984 unguri și ovrei, 4824 germani, 883 români, 435 sârbi, 34 bulgari, 18 slovaci, 8 croați, 33 diferiți.

În anul școlar 1918—1919 erau pe teritoriul orașului următoarele școli :

I.

Grădini de copii.

1. *Grădini de copii comunale*, în fie-care suburbii cu 21 clase, 21 învățătoare și 21 doice, în total cu 1621 copii.

2. *Grădini catolice*, în orașul Fabric și Iosif cu 3 învățătoare, 3 doice și 237 copii.

II.

Școli Primare.

1. Școli populare primare comunale cu 74 învățători și 4133 elevi.

2. Școli populare primare de stat cu 16 învățători și 864 elevi.

3. Școli primare rom. cat. de fete, cu 22 învățători și 1292 elevi.

4. Școli populare primare române ortodoxe, cu 4 învățători și 211 elevi.

5. Școli populare primare sârbești ortodoxe, cu 4 învățători și 146 elevi.

6. Școala poporală primară confesională izrailită, cu 2 învățători și 104 elevi.

7. Școli populare primare particulare, cu 6 învățători și 221 elevi.

III.

Școli de repetiție generală.

Școli de repetiție generală de copii și fete cu 7 învățători și 175 elevi.

IV.

Școli Civile.

1. Școli civile comunale de băieți și fete. Cu 23 de profesorii și 993 elevi.

2. Școli confesionale civile rom. cat. de fete, cu 25 profesori și 706 elevi.

V.

Școli de învățăcei pentru meserii.

Sunt în toate suburbiile cu 36 profesori și 1002 elevi.

VI.

Școala de învățăcei comerciali.

În Timișoara-Centru cu 5 profesori și 181 învățăcei.

VII.

Școli superioare de fete.

1. Școala superioară de stat și gimnaziul de fete, cu 17 profesori și 360 elevi.

2. Școala superioară rom. cat. de fete cu 18 profesori și 160 elevi.

VIII.

Școli comerciale superioare și Cursuri de specialitate comercială de un an.

1. Școala comercială superioară comunală de băieți și fete cu 37 profesori și 428 elevi.

2. Școala comercială de fete rom. cat. cu 6 profesori și 125 elevi.

3. Cursul comercial special de femei, cu 8 profesori și 85 elevi.

IX.

Școli speciale de meserii.

1. Școala de stat specială pentru industria lemnului și a metalului cu 10 profesori, 10 dirigenți și 262 elevi.

X.

Cursul femeesc de broderii.

Cursul femeesc de broderii cu 1 profesoară și 32 elevi.

XI.

Institutul surdo-muți.

Institutul comunal de surdo-muți, subvenționat de stat cu 10 profesori și 75 elevi.

XII.

Institutul orbilor, cu 2 profesori ș. 45 elevi.

XIII.

Școli militare.

Școala de elevi militari (cadeți), nu a funcționat anul trecut

XIV.

Școli pregătitoare pentru profesoare de grădini de copii, școli normale de învățători și învățătoare.

1. Școala normală rom. cat. pentru profesoare de grădini de copii, cu 6 profesoare și 33 elevi.
2. Școala normală de stat, cu 12 profesori și 108 pedagogi (elevi).
3. Școala normală rom. cat. de învățătoare, cu 12 profesori și 186 elevi.

XV.

Licee și școli reale.

1. Liceul de stat cu 22 profesori și 688 elevi.
2. Liceul Piariștilor, cu 17 profesori și 668 elevi.
3. Școala reală de stat, cu 18 profesori și 577 elevi.

XVI.

Școli de muzică.

Școala orășenească de muzică, cu 18 profesori și 577 elevi.

XVII.

Teologii.

Institutul teologic rom. cat. cu 6 profesori și 29 elevi.

Pentru anul școlar 1919/1920 pe lângă institutele specificate mai sus, s'au înființat încă următoarele școli:

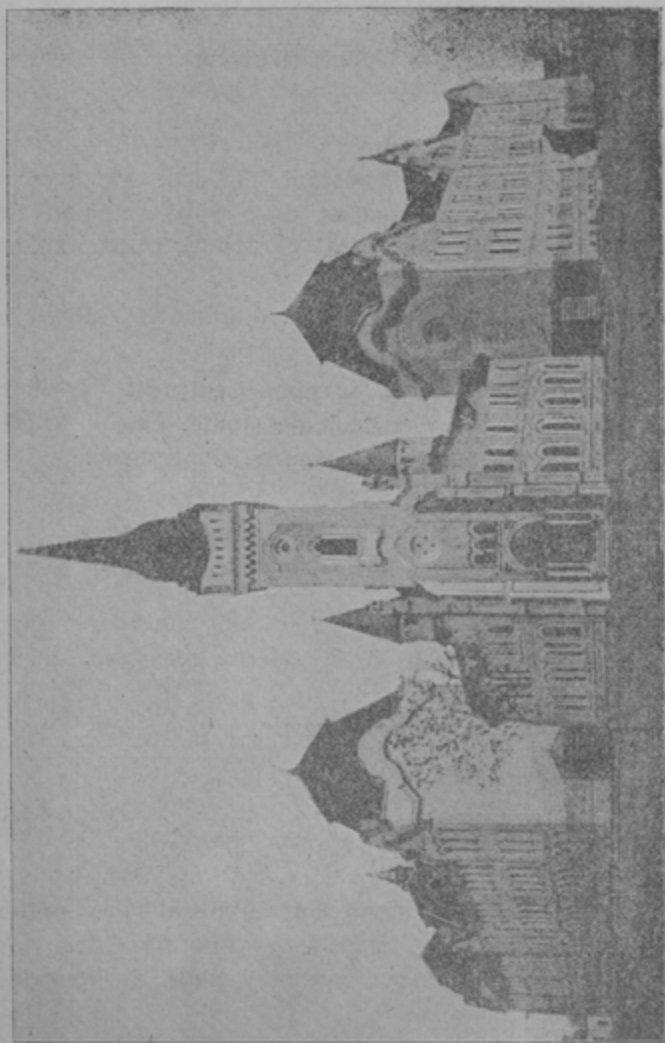
1. 3 grădini de copii comunale cu limbă de propunere românească
- 3 " " " " " " " germană
2. 3 școli primare " " " " " "
3. 2 " " " " " " română
4. 1 școală civilă română de băieți
5. Liceul Ovreesch

6. Fosta școală reală de stat ungară, s'a prefăcut în *școală reală* cu limbă de propunere *românească* și în *liceu real german*.

7. Fostul gimnasil de stat ungar, s'a prefăcut în *liceu românesc*.

Totastfel și în școala superioară de fete, s'a introdus, ca limbă de propunere cea românească.

În școlile normale și de comerț, să propune paralel în românește și nemțește.

Liceul Piarștilor

XVIII.

Internate și Pensioane.

Orașul Timișoara are în total 9 internate și pensioane. Mai însemnat e al călugărițelor „Notre Dame“ cu 600 eleve, precum și cele aparținătoare piariștilor. În timpul din urmă e în curs înființarea unui mare internat *românesc* pe seama elevilor români.

B) Știința, Artă și literatură.

I.

Orașul Timișoara are 6 cluburi și cercuri.

II.

Teatrul orășenesc e construit în anii 1872—75 în stil renaissance. În 1880 a ars și s'a construit din nou. Să joacă opere, operette, comedii, piese dramatice, de o trupă maghiară în permanență. Din când în când joacă și câte o trupă română, sau germană.

Mai sunt apoi 2 cinematografe, 1 dioramă și diferite teatre.

III.

Biblioteca orășenească în Timișoara-Centru str. Városház Nr. 2, are peste 50.000 volume mai mult de știință. Este deschisă toată ziua. Sala de lectură e aranjată pentru 20 persoane.

IV.

Mai sunt în oraș încă 6 biblioteci populare.

V.

Muzee.

Muzeul din str. Lonovics 8 are diferite colecțiuni. E împărțit în 5 secții.

Muzeul cercului de științe naturale, e în aceeași clădire, are 4 secții și ca o puțică de muzeu.

VI.

Observatorul Meteorologic și Seismologic în str. Kertész 6.

VII.

Reuniunea medicilor, a inginerilor, arhitecților, a profesorilor din împrejurimile Timișorii, Societatea culturală „Arany János“. Românești avem: Reuniunea femeilor române și Reuniunea de cântări.

C) Tipografii — Publicistică.

Prima tipografia s'a instalat la 1771. Astăzi avem în total 16 tipografii. Cea mai veche dintre gazete e „Temesvarer Zeitung“, care a apărut la 1852.

Astăzi apar în Timișoara :

6	gazete germane	cotidiane
4	„	maghiare
2	„	române de 3-ori pe săptămână
4	„	maghiare săptămânale
2	„	germane
1	„	română
4	publicății maghiare lunare	
23	gazete în total.	

Orașul mai are apoi o mulțime de societăți și căminuri de binefacere publică.

Tot ca societate de caritate se poate lua și *biroul populației sărace*, instituit și susținut de primărie, care sprijină populația nevoiasă în toate daraverile cu autoritățile.

Alte institutii.

Orașul Timișoara până la resolvirea definitivă a chestiunii Banatului este reședința nu numai a județului Timiș, ci și Torontal, bine înțeles numai a regiunilor celor două județe, cari nu se află sub ocupațiune sârbească. În fruntea celor două județe se află, ca Prefect *D-l Dr. Aurel Cosma*, care ca și Primarul orașului, *D-l Inginer Vidrighin*, a dat dovezi de mult tact și pricepere cu privire la cele administrative în acest oraș cosmopolit.

Pe lângă judecătoriile de ocol și tribunal, orașul Timișoara are și curte de apel de a cărei jurisdicțiune depind tribunalele din Caransebeș, Lugoj, Timișoara, Biserica Albă și Panciova. (Ultimele două tribunale se află încă sub sârbi).

Camera de Comerț și Industrie.

Reprezentantul oficios al industriei și comerțului bănățean, atât de înfloritor este Camera de Comerț și Industrie, care a știut în decursul timpului să reprezinte cu succes diferitele ramuri ale economiei Banatului. Despre Camera de Comerț, și Industrie din Timișoara se poate spune liniștit, că este expresia adevărată a vieții economice dezvoltate, ce o înconjoară. Rolul Camerei din Timișoara nu s'a mărginit numai la răspunsuri informative, sau în a reprezenta plângerile părților înaintea justiției și guvernului, ci a dat dovezi de inițiativă, care s'a extins atât asupra comerțului, cât și asupra industriei, în deosebi asupra dezvoltării industriei și exportului.

Însăși organizarea primului târg de mostre cu tendința de a aranja asemenea târguri în fie-care an, este tot opera Camerei de Comerț și Industrie.

*

În pragul consolidării României-Mari, ar trebui ca cu toții să fim pătrunși de dragostea de Țară și de râvna de muncă, ca să refacem tot ce s'a distrus în cursul războiului, să ridicăm patria noastră între țările apusene printr'o abnegație și muncă continuă. Căci dezvoltarea politică și culturală a unui stat — cum bine știm — depinde de dezvoltarea lui economică.

